

પન્થાસજી શ્રી પ્રીતિવિજયજીગણિ સંપાદિત

પ્રશ્નોત્તરભાસ્કર

અનેક અધોના વાચન પરથી દોહન કરી

નીપજવી કાઢેલા

૧૧૧ પ્રશ્નોત્તરોનો

સ અહ

આર્થિક સહાયક

સુભદ્રા સેન્ટ્રલ રોડ શ્રી ચંદ્રપ્રભુજીનાલય

ઉપાશ્રયના જ્ઞાનદ્રવ્યભાવી

કાર્યવાહક

શા ચમનભાઈ ચીમનલાલ

દિંમત-પકનપાકન

પ્રકાશક
શા. હાથાણાઈ મહોકમલાલ
અમદાવાદ

મુદ્રક શાહ મુનામયદ લ-લુભાઈ
શ્રી મહોદન પ્રીન્ડીંગ પ્રેસ,
ભાવનગર

નિવેદન

આ 'પ્રશ્નોત્તર બાસ્કર' નામની પુસ્તકમાં જુદા જુદા અનેક વિષયો સબધી અનેક અંચોમાધી દોહન કરીને નીપજાવી કાઢેલા ૧૧૧ પ્રશ્નો ઉત્તરો સાથે છપાવેલા છે તેના લેખક પન્થાસજી પ્રીનિવિજયજી ગણિનો. આ પ્રયાસ સ્તુત્ય છે આવા શાસ્ત્રાધારવાળા અને અનેક ગૂઢ બાજતોને પ્રકાશમાં લાવનારા પ્રશ્નોત્તરો વધારે પ્રમાણમાં લખાય તો તે ગદ્ય ઉપયોગી થવા સમ્ભવ છે લેખકશ્રીના વિશેષ પડતા વાચનનો અને ધારણા શક્તિનો આ એક પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે આશા છે કે પન્થાસજી મહારાજ આવો પ્રયાસ શરૂ રાખી આના ખીજા ભાગો પણ પ્રગટ કરાવશે.

આ પુસ્તકમાં પન્થાસજીના ઉપદેશથી જેમણે આર્થિક સહાય આપી છે તેમનું નામ ટાઈટલ ઉપર રોશન કર્યું છે છપાવીને પ્રગટ કરવા સબધી યોગ્ય પ્રયાસ મારા તરફથી કરવામાં આવ્યો છે આવી નાની પુસ્તકને લખાણ નિવેદનની આવશ્યકતા નથી.

અશાંક વદિ ૧૧ }
વિ. સ ૧૯૯૬ }

કુંવરજી આણંદજી
ભાવનગર

પંચાસ શ્રી પ્રીતિવિજયશ્ચ ગણિ સંપાદિતે

શ્રી પ્રશ્નોત્તર ભાસ્કર

પ્રશ્ન ૧ — પાશ્વિક સૂત્રમાં ચાર પ્રકારની સમાધિ કહેલી છે તે સમાધિ કઈ જાણવી ?

ઉત્તર — ચતુર્થ પૂર્વધર શ્રુતકેવળી શ્રી ચમ્યભવસૂરિ ઉત્તર શ્રી દશવૈભવિક મૂત્રના નવમા અધ્યયનના ચતુર્થ ઉદ્દેશમાં ચાર પ્રકારની સમાધિ કહેલી છે — ૧ વિનયસમાધિ, ૨ શ્રુત સમાધિ, ૩ તપસમાધિ, ૪ આચારસમાધિ — આ ચાર સમાધિના ચાર ચાર લેહ કહેવા છે

પ્રશ્ન ૨ — પ્રાણ, બૂત, જીવ અને સર્વો શી રીતે સમજવા ?

ઉત્તર — દ્વાદશાગીના પ્રથમ અગ્ર શ્રી આચારાગમૂત્રના પ્રથમ અધ્યયન ગત્રપરિજ્ઞાના સૂત્ર ૫૦ માંની ટીકામાં તેની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે જણાવેલી છે

પ્રાણા દ્વિત્રિ ચતુ પ્રોક્તાઃ, મૂતાસ્તુ તરય મ્મૂતાઃ ।

પ્રોક્તા જીવાઃ પચેન્દ્રિયા, શેષા સત્ત્વા ઉદીરિતા ॥ ૧ ॥

પ્રાણ એટલે બેઘન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય અને ચઉરિન્દ્રિય જાણવા જૂન એટલે તરુ (વૃક્ષ) સમજવા જીવો એટલે પચેન્દ્રિય જાણવા બાકીના પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ તથા વાયુને સર્વો કહેલા છે

પ્રશ્ન ૩—કયા ઓળાને પાત્ર મમજવે ?

ઉત્તર—તૃતીય ઉપાગ શ્રી જીવાજીવાભિગુમ સૂત્રની પ્રથમ પ્રતિપત્તિમા ઓળાનો પાત્રતાનુ લક્ષણ જણાવના કહ્યું છે કે મધ્યસ્થ, બુદ્ધિમાન, આત્માર્થી, ભતિ વિગેરે ગુણયુક્ત તથા શ્રવણ કરીને યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરનારા ઓળાને પાત્ર તરીકે જાણવે.

પ્રશ્ન ૪—સાધુ કિવિધીઆ દેવપણુ શા કારણે પ્રાપ્ત કરે ?

ઉત્તર—તપનો ચાર, વચનનો ચાર, રૂપનો ચાર, આચારનો ચાર તથા ભાવનાનો ચાર એવો મુનિ કિવિધીઆ દેવપણુ પામે છે એ બીના શ્રી હશવૈકાલિક સૂત્રના પચમ અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશાની ગાથા ૪૬ મા જણાવેલી છે

પ્રશ્ન ૫—ચાર પ્રકારના બધમા છ પ્રકારના જીવો ઘટાવેલા છે તે શી રીતે જાણવા ?

ઉત્તર—તત્ત્વાર્થસૂત્રની કારિકામા ચાર પ્રકારના બધમા છ પ્રકારના જીવો ઘટાવેલા છે તે નીચે મુજબ જાણવા

૧ અકુશલાનુમધ, ૨ કુશલાકુશલાનુમધ, ૩ કુશલાનુમધ, ૪ નિરનુમધ આ ચાર પ્રકારના બધમા છ પ્રકારના પુરોનો નીચે મુજબ જાણવા—

૧ અધમાધમ ૨ બધમ ૩ વિમધ્યમ ૪ મધ્યમ ૫ ઉત્તમ ૬ ઉત્તમોત્તમ

ઉપમિતિ ભવપ્રપન્નાના છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમા પણ છ પ્રકારના પુરોનોની વર્ગીકરણ કરી છે

પ્રશ્ન ૬—સૂદ્ર જત્રીશ દોષ ગહિત હોવુ નોકળે એ ધિકાર કયા મૂત્રમા છે ?

ઉત્તર — આ અધિકાર અનુયોગદ્વાર સૂત્ર છાપેલાના પાના ૨૬૨ માં જણાવેલ છે

પ્રશ્ન ૭ — રત્નપ્રભા નારકપૃથ્વીમા નારકીઓ કેવા પ્રકારની વેદનાને અનુભવે છે ?

ઉત્તર — રત્નપ્રભા નારકપૃથ્વીમા નારકીઓ હમેશા બય-વાળા, નિરતર તૃષાવાળા, નિરતર ઉદ્વેગવાળા અને નિરતર મુધાવાળા હોય છે એ અધિકાર શ્રી છવાછવાભિગમસૂત્રની ત્રીજી પ્રતિપત્તિમા વિસ્તારથી જણાવેલ છે

પ્રશ્ન ૮ — મન પર્યવશાની ત્રણ જ્ઞાનવાળા પણ હોય કે ચાર જ્ઞાનવાળા ? હોય ?

ઉત્તર — મન પર્યવશાની ત્રણ જ્ઞાનવાળા પણ હોય અને ચાર જ્ઞાનવાળા પણ હોય જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા હોય તેને મનિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને મન પર્યવશાન સમજવું જે ચાર જ્ઞાનવાળા હોય તેને મનિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મન પર્યવશાન જાણવું મન પર્યવશાનીને અવધિજ્ઞાન હોય જ એવો નિયમ નથી એ અધિકાર શ્રી વિગેતાવશ્યકસૂત્રની ગાથા ૮૧૭ મીની ટીકામા વિસ્તારથી પ્રતિપાદન કરેલો છે

પ્રશ્ન ૯ — દેવાધિદેવ નીચે કર પન્માત્માની દચ્છી આગ-ગીતા અગ્નિમાગમા પણ અનંત વીર્ય ધ્રુ છે તે શી રીતે જાણવું ?

ઉત્તર — તે અનંતા વીર્યની ગણતરી નીચે મુજબ જાણવી

બાર યોદ્ધામા જેટલું પરાક્રમ હોય, તેટલું પગક્રમ એક આખતામા જાણવું દસ આખવામા જેટલું પગક્રમ હોય તેટલું પરાક્રમ એક યોદ્ધામા જાણવું બાર યોદ્ધામા જેટલું

બળ હોય તેટલું એક પાદમા જાણવું પદર પાદમા જેટલું
 બળ હોય તેટલું બળ એક મદોન્મત્ત હાથીમા સમજવું પાચરે
 હાથીમા જેટલું વીર્ય હોય તેટલું બળ એક કેસરીસિંહમા
 જાણવું બે હજાર કેસરીસિંહમા જેટલું બળ હોય તેટલું બળ
 એક અષ્ટાપદ પ્રાણીમા જાણવું દશ અષ્ટાપદ પ્રાણીમા જેટલું બળ
 હોય તેટલું બળ એક બળદેવમા જાણવું બે બળદેવમા જેટલું
 બળ હોય તેટલું બળ એક વાસુદેવમા જાણવું બે વાસુદેવમા
 જેટલું બળ હોય તેટલું બળ એક ચકવર્તીમા જાણવું દશ
 લાખ ચકવર્તીમા જેટલું બળ હોય તેટલું બળ એક નાગકુમારના
 દેવમા જાણવું એક કોડ નાગેન્દ્રમા જેટલું બળ હોય તેટલું
 બળ વૈમાનિકના એક સૌધર્મે દ્રમા જાણવું વૈમાનિકના અનતા
 સુરેન્દ્રોમા જેટલું બળ હોય તેટલું બળ દેવાધિદેવ શ્રી તીર્થંક-
 પરમાત્માની દયણી અશુલીના નયનાગમા જાણવું

અર્થ ૧૦—કેાનું આપેલું પ્રત્યાખ્યાન સુપ્રત્યાખ્યાન કહે
 વાય ? અને કેાનું આપેલું પ્રત્યાખ્યાન દુઃપ્રત્યાખ્યાન કહેવાય ?

ઉત્તર—પચાશક સૂત્રની ટીકાના પત્રાક આઠમામા અ
 પ્રમાણે જણાવેલ છે કે જેને ઈવ, અણવ, ત્રસ અને મ્યાવરન
 જ્ઞાન નથી તેનું આપેલું પ્રત્યાખ્યાન સુપ્રત્યાખ્યાન કહેવા
 નથી અર્થાત્ દુઃપ્રત્યાખ્યાન કહેવાય છે અને તેવા જ્ઞાનવાળા
 આપેલું પ્રત્યાખ્યાન સુપ્રત્યાખ્યાન કહેવાય છે

અર્થ ૧૧—દ્રવ્યતીથના ચાર શ્લોક કહેલા છે તેને ભા
 તીથમા કેવી રીતે ઘટાવવા ?

ઉત્તર—શ્રી વિશેષાવશ્ય સૂત્રની શાલા ૧૦૪૦-૧૦૪૧ .

ગીકામા સુખાવતાર અને સુખોત્તાર આદિ ચાર પ્રકારે દ્રવ્ય-
તીર્થ કહેવ છે

इह द्रव्यतीर्थे चत्वारो भङ्गाः, तद्यथा—सुखावतार सुखो-
त्तारम्, सुखावतार दुरुत्तारम्, दुःखावतार सुखोत्तारम्, दुःखा-
वतारम् दुरुत्तारम् एव भावतीर्थेऽपीय चतुर्भङ्गो द्रष्टव्या । इह
च यत्र सुखेनैवावतरन्ति प्रविशन्ति प्राणिनस्तु सुखावता-
रम्, सुखेनैव यत उत्तरन्ति—सुखेनैव यद् मुञ्चन्तीत्यर्थः,
तत् सुखोत्तारम् ।

સુખાવતાર અને સુખોત્તાર આદિ ચાર પ્રકારે દ્રવ્યતીર્થ છે
એ જ પ્રમાણે ભાવતીર્થ પણ ચાર પ્રકારે છે તેમા પ્રથમ
પ્રકારનુ તીર્થ શૈવમતવાળાનુ વિનયમુળયુક્ત ને કુશાસ્ત્રની
ભાવનાવાળુ છે, બીજા પ્રકારનુ તીર્થ જૌદમતવાળાનુ છે,
ત્રીજા પ્રકારનુ તીર્થ દિગ્ગજરાનુ છે અને ચોથા પ્રકારનુ તીર્થ
મોક્ષદેશ આપનાર સ્વેતામર લેનાનુ છે

દ્રવ્યતીર્થ ચાર પ્રકારે છે જે તીર્થમા સુખે ઉતરી શકાય
અને સુખે પાર તરી શકાય (પામી શકાય) તે પહેલો પ્રકાર
જે તીર્થમા સુખે ઉતરી શકાય અને હુ જે તરી શકાય તે બીજો
પ્રકાર જે તીર્થમા હુ જે ઉતરી શકાય અને સુખે તરી શકાય તે
ત્રીજો પ્રકાર જે તીર્થમા હુ જે ઉતરી શકાય અને હુ જે તરી
શકાય તે ચોથો પ્રકાર

આ જ પ્રમાણે ભાવતીર્થમા પણ ચાર પ્રકાર છે જેમકે જે
તીર્થમા—દર્શનમા ભવે સુખે પ્રવેશ કરે અને સુખે મૂળી શકે
તે પહેલો પ્રકાર, જે દર્શનમા ભવે સુખે પ્રવેશ કરે અને હુ જે

મૂકી શકે તે બીજો પ્રકાર, જે દર્શનમા જીવો દુ ખે પ્રવેશ કરે અને સુખે મૂકી શકે તે ત્રીજો પ્રકાર, જે દર્શનમા જીવો દુ ખે પ્રવેશ કરે અને દુ ખે પાર ઉતરી શકે તે ચોથો પ્રકાર

૧ ઉપર કહેવામા આવેલ બાવતીર્થના ચાર પ્રકારમાનો પહેલો પ્રકાર સૌવદર્શનવાળાનો જાણુનો, કેમકે રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, હિંદ્રય, પરિષદ્, ક્ષિપમર્ગ, મન, વચન અને કાયા વિગેરેનો જથ્થો કરવારૂપ કુષ્ઠ અનુષ્ઠાન કરવાનું તેઓના દર્શનમા જણાતું નથી ગમે તે પ્રકારે મત પાળવાનું કશું છે, તેથી પ્રાણીઓ તેમની દીક્ષા સહેલાઈથી અગ્રીકાર કરે છે અને વગી તેમના શાસ્ત્રમા એવી કોઈ નિયુજ્ય સુક્તિ નથી કે જેથી વામિત અતરાત્માવાળો પુરુષ તેમની દીક્ષાનો ત્યાગ ન કરે, બિલકુલ તે સખધમા કશું છે કે જાર વર્ષ પર્યન્ત શૈવીદીક્ષા પાળીને પછી જો તે અશક્ત હોય તો ચડા કરીને તેનો ત્યાગ કરે, તો પણ કંઈ દોષ નથી આ પ્રમાણે કહેતું હોવાથી તેમની દીક્ષાનો ત્યાગ કરવામા કંઈ દોષ નથી, એમ જાણીને જીવો તેમની દીક્ષાનો ત્યાગ સહેલાઈથી કરી શકે છે, માટે શૈવતીર્થ પહેલા પ્રકારનું તીર્થ છે

૨ જોડોનું તીર્થ બીજા પ્રકારનું છે તેઓ કહે છે કે-કોમલ શર્યા, મવારમા ભરીને પેયા, મધ્યાહ્ને લોગન, અપરાહ્ને પાન, માજે દ્રાક્ષાખડ અને અર્ધ રાત્રિએ સાકર એ સર્વને જાતે શાક્યયુત્રે મોક્ષ જોયેવ છે વગી મનોર લોગન ખાઈને, મનોર શયન, આસન લોગનીને, મનોર આવાસમા રહીને, મુનિ મનોર ધ્યાન કરે છે ઈત્યાદિ તેઓના કહેવાથી વિચિત્રજની સિદ્ધિ થાય છે, માટે તેમના તીર્થમા સુખે પ્રવેશ થઈ શકે છે, તથા તેમના શાસ્ત્રમા કહેલી કુયુક્તિઓ

વડે તીવ્ર વાસના ઉત્પન્ન થતી હોવાથી તેમના સંસ્કારનો ત્યાગ થતો નથી. મનનો ત્યાગ કરવામા પણ મહાસમારાદિ દડ કહેલ હોવાથી તેઓની પાસે અહણ કરેલ મત દુ પરિત્યાજ્ય છે એટલે તેમના તીર્થનો ત્યાગ મુખે કરી શકાતો નથી, એ રીતે એ બીજા પ્રકારનું તીર્થ છે

૩ ત્રીજા પ્રકારનું તીર્થ જિગ્મ્મરાનું ૩ તેમના તીર્થમા-દર્શનમા નગ્નપણું વિગેરે લજ્જાદિના હેતુ હોવાથી તે તીર્થમા પ્રવેશ કરી શકાતો નથી અને અનેયભીય વસ્તુનો ઉપસોગ તથા ક્ષાયની બહુલતા વિગેરે તેમનું અસમજસપણું જણાવાથી, તેમ જ નમ્રપણાઈની લજ્જાથી ઉદ્વિગ્ન થયેલાઓ તે તીર્થનો મુખે ત્યાગ કરે છે, માટે એ ત્રીજા પ્રકારનું તીર્થ ૩

૪ ચોથા પ્રકારનું મોક્ષદ્વેષ આપનાર તીર્થ જૈનોનું છે જૈન સાધુઓને રાગ, દ્વેષ, ક્ષાય, ઇન્દ્રિય, પગ્વિક, ઉપસર્ગાદિનો જય, તથા અમમત્તપણે સમિતિ, શુભિ, કેશલોચ વિગેરે વધ સહન કરવાનું હોય છે, તેથી તેઓના તીર્થમા દુ ખે પ્રવેશ થાય છે અને તેમના શાસ્ત્રમા કહેલ નિપુણ યુક્તિઓવડે અતિ તીવ્ર અને ઘણી સારી વાસના ઉત્પન્ન થતી હોવાથી તેમજ મનનો ત્યાગ કરવામા અતિ મહાન સંસારાદિ દડ કહેલ હોવાથી તેઓના તીર્થનો ત્યાગ થઈ શકતો નથી

મન' ૧૨-અગત શબ્દની વ્યાખ્યા વિગ્નારથી સમજાવેા ।

ઉત્તર—શ્રી વિશેષાવરયક સૂત્રની ગાથા ૧૦૪૮ ની પ્રીકામા “ અગ ” શબ્દના ૬ (૭) અર્થો કહેવા છે

इहैष्यदिद्य पदर्या भगाभिरया भगसज्जास्तावद् मता

પ્રોક્તાઃ । તે ચ તેષા-તીર્થક્રાણામમામાન્યા અમાધારણા
સન્તિ યસ્માત્ તેન તે મગચન્તઃ તાન્ વન્દે । તત્ર સ્વા
ભાગિક કર્મધ્યજન્ય સુરનિર્ગતિત ચતુર્સિદ્ધતિશ્ચલક્ષણ તેષા
પરમેશ્વર્ય । તથા

મદ્સુરા જટ રૂચ અગુહ્યમાણય નિઠવેજ્ઞા ।

જિણપાયગુહ પદ ન મોહય ત જહિંગાલો ॥ ૧ ॥

ગણહર આહાર અણુત્તરાય જાન વળ ચક્રિ વાસુ બલા ।

મહલિયા જા હીણા છઢાણગયા મવે સેમા ॥ ૨ ॥

હત્યાદિગ્રન્થાભિહિત નિરુપમ તેષાં રૂપમ્ । તથા થીરન
ન્યમાધારણા તપસ્તેજોવિભૂતિરમીપામ્ । તથા જગત્રયા-
તિક્રાન્તાનુપમગુણગ્રામાનિર્ભાવિત્તરદિન્દુકુન્દનિશદ બ્રુવનન
વધ્યાપકં યશસ્તેષામ્ । તથા મમસ્તચારિત્રમોહનીયશ્ચ
પ્રમચત્વાદુત્તમશ્વમામાર્દવાદિરૂપઃ મર્ગોત્કૃષ્ટો ધર્મસ્તેષામ્ ।
તથા પ્રયત્ન પ્રયત્ન સર્વેષ્વપિ હિતાનુષ્ઠાનેષ્વપ્રમાદ , સોઽપિ
ચારિત્રાવરણવ્યવગમાદ્નુત્તર એવ તેષામિતિ ॥

ભા. ૧૧૨—ભગવત્ સાથી કહેવાના ઐશ્વર્ય, ૩૫, લક્ષ્મી, યશ,
ધર્મ અને પ્રયત્ન એ છ અર્થો તીર્થ કરેલા અમાધારણ હોવાથી
તેઓ ભગવાન્ કહેવાય છે પ્રથમ સ્વભાવિ (૪), કર્મલયથી
યથેષ (૧૧) અને દેવોએ કરેલ (૧૯) કુલ ચોત્રીશ અતિશય
૩૫ ૫૨મ ઐશ્વર્ય તેમને હોય છે અને ૩૫ તો સર્વ દેવો
એકત્ર થઈને એક અગુહ્ય પ્રમાણ વિકુવે, ને તે ૩૫ને ભગવાનના
અગુહ્ય-આગળ રાખે તો તે ૩૫ અગ્રાસ (કોલસા) ની પેઠે

શ્રી જિનેશ્વરના ચરણના અશુકાની પામે શોભા ન પામે એવું છે ગણધર, આહારક લઙ્ઘિવાળા મુનિ, અનુત્તર વિમાનવામીથી માડીને સર્વ દેવો (યાવત્ વ્યતર સુધીના), ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ અને મહાલિક રાજાઓ અનુક્રમે હીન હીન રૂપવાળા હોય છે અને તે સિવાય બાકીનાઓ સ્થાનપતિત હોય છે એ પ્રમાણે તેમનું રૂપ અનુપમ રોય છે વળી તપ, નેજ ને વિભૂનિરૂપ ભક્તી પલ અમાધારણ હોય છે તથા અનુપમ શુભસમૃદ્ધથી પ્રગટ થયેલ ચરફજતુના ચદ્રસમાન નિર્મળ ત્રણ ભુવનમા વ્યાપ્ત એવો યશ પણ તેમને હોય છે, તેમજ સમસ્ત ચારિત્રમોહનીય કર્મના ક્ષયથી થયેલ ઉત્તમ ક્ષમા, માર્દવ આદિ સર્વો કૃદ્ધ ધર્મ તેમને હોય છે, તથા મર્વ હિતકારી અતુષાનોમા પ્રમાદરહિત તેમનો જે ચત્ત તે પણ ચારિત્રાવરણનો ક્ષય થવાથી અનુપમ હોય છે

પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર પત્રાક ૪

દેશ્વર્યસ્ય સમગ્રસ્ય, રૂપસ્ય ચક્રમ ધિય ।

ધર્મસ્યાય પ્રયત્નસ્ય, વળ્લના મગ દ્વિતીંગના ॥ ૧ ॥

પ્રશ્ન ૧૩ --પ્રજ્ઞાચર્યના પાલનથી શુ રૂપ પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તર --પ્રજ્ઞાચર્યના પાલનનું રૂપ કલિકાળમર્વજી શ્રી હેમચન્દ્રસૂત્રીશ્વરવિરચિત યોગશાસ્ત્રના બીજા પ્રકાશમા શ્લોક ૧૦૪-૧૦૫ માં આ પ્રમાણે લખાયું છે કે--પ્રજ્ઞાચર્ય ચારિત્રનું જીવન છે અને મોક્ષનું અદિતીય કારણ છે આવા પ્રજ્ઞાચર્યનું પાલન કરનારો આત્મા પૂજ્યોથી પણ પૂજ્ય છે

આ પ્રજ્ઞાચર્યના પાલનના રૂપ વિષે ૧૪૪૪ અન્યના

શ્રી હરિભદ્રસૂરિવિરચિત સંબોધપ્રકરણના પત્રાક ૪૩ માં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે, પ્રજ્ઞાચર્યના પાલનથી આજ્ઞારૂપ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થાય છે, શક્તિ મળે છે, રાજ્ય, સામાજિક સુખ, કીર્તિ, બલ, સ્વર્ગ અને સમીપમા મુક્તિ પણ મળે છે કવેશને કરાવનારો, મનુષ્યનો સહાર કરાવનારો તથા સાવધયોગમાં રહેલોપચેલો એવો જે નારદ તે પણ મુક્તિને પ્રાપ્ત કરે છે તે ખરેખર પ્રજ્ઞાચર્યનો જ પ્રભાવ છે

યોગશાસ્ત્રમાં બીજા પ્રકાશમાં શ્લોક ૧૦૫ માં કહે છે કે —

‘પ્રજ્ઞાચર્યંતુ પાલન કરનારા લાળા આયુષવાળા થાય છે, સારા સંસ્થાનવાળા બને છે, દ્રઢ સંઘમણ્ડવાળા બને છે, તેજસ્વી થાય છે તથા મહાવીર્યવાળા હોય છે ’

પ્રશ્ન ૧૪ — શીલાગ રથના અઠાર હજાર ભાગાની ગણતરી કેવી રીતે થાય છે ?

ઉત્તર — શ્રી હર્યપૈકાલિક સૂત્રની શ્રી હરિભદ્રસૂરિવિરચિત બૃહત્પીઠાના પત્રાક ૬૦ માં તેની ગણતરી નીચે સુજળ જણાવેલી છે —

૧ યોગ ત્રણ=મન, વચન, કાયા

કરણ ત્રણ=કેશુ, કરાવણ, અનુભોદણ

સંજ્ઞા ચાર=આહાર, બય, મૈથુન, પરિચહ

ઇન્દ્રિયો પાચ=સ્પર્શ, જિહ્વા, નાસિકા, કાન, આંખ.

ભૌમાદિક દશ=પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ

બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચૈતરિન્દ્રિય, પચેન્દ્રિય, અણ્વનિકાય

શ્રમણધર્મદશ=ખતિ, મુત્તિ, અજમ્બ, મદ્વ, લાધવ,
સચ્ચ, તવ, સજમ, અકિચનતા, પ્રલયર્થ

ત્રણ યોગને ત્રણ કરણે શુણ્ણતા નવ થાય નવને ચાર
સજાએ શુણ્ણતા છત્રીશ થાય છત્રીશને પાચં ઇન્દ્રિયે શુણ્ણતા
એકનો એશી થાય એકનો એશીને લૌભાદિક દશે શુણ્ણતા
અદારને થાય અદારતેને દશ શ્રમણધર્મે શુણ્ણતા અદાર હજાર
(૧૮૦૦૦) ભાગા થાય

$3 \times 3 \times 4 \times 4 \times 10 \times 10 = 18000$ અદાર હજાર

પ્રશ્ન ૧૫—પરિણામ એટલે શુ ? તેની વ્યાખ્યા
વિસ્તા થી જણાવો

ઉત્તર—શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રના ભાષ્યમા પરિણામની વ્યાખ્યા
આ પ્રમાણે જણાવેલી છે

ધર્મત્રીના દ્રવ્યાણા યથોપેતાના ચ ગુણાના સ્વભાવઃ
સ્વતસ્વ પરિણામ ॥

પરિણામ એટલે દ્રવ્યનો અથવા દ્રવ્યના શુણ્ણનો જે સ્વભાવ
તે પરિણામ બાજુવો તે પરિણામ સાદિ અને અનાદિ બે પ્રકારે છે
ધર્મ-અધર્મ-આકાશ-જલ એ ચાર અરૂપી પદાર્થ અનાદિ
પરિણામવાળા છે અર્થાત્ એ દ્રવ્યોના ગતિસાહાયકત્વાદિ સ્વ
ભાવ અનાદિ અનન્ત કાળ પરિણતિવાળા છે, પુદ્ગલદ્રવ્ય સાદિ
પરિણામી છે કારણ કે પુદ્ગલનો સ્પર્શપરિણામ, રસપરિણામ
વિગેર સર્વપરિણામ પરાવૃત્ત ધર્મવાળા છે સર્વ જીવોમા
એ કે જીવત્વાદિ અનાદિ પરિણામી છે, પરંતુ યોગ અને
ઉપયોગ એ બે પરાવૃત્તિ ધર્મવાળા હોવાથી આદિ પરિણામી છે

પચ્ચમાગ શ્રી ભગવતીસૂત્ર(વ્યાખ્યાપ્રસન્નિ)ના ચૌદમા શતકના ચતુર્થ ઉદ્દેશમાં પરિણામ સ્વખધી ગણધર મહારાજની ઇન્દ્રભૂતિ પરમાત્મા મહાવીરદેવને પ્રશ્ન કરે છે કે “હે ભગવત ! પરિણામ કેટલા પ્રમાણના છે ?”

ભગવાન મહાવીરદેવ કહે છે “ પરિણામ મે પ્રકારના છે ૧ જીવપરિણામ, ૨ અજીવપરિણામ ”

પચ્ચમા (પ્રકાશના) સૂત્રમાં ૩૬ (છત્રીંગ) પદો છે તેમાં તેરમું પરિણામપદ છે

ગણધર મહારાજ શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ પરમાત્મા મહાવીર ભગવતને પ્રશ્ન કરે છે કે “હે ભગવત ! જીવ પરિણામ કેટલા પ્રમાણના છે ?”

પરમાત્મા શ્રી મહાવીર દેવ કહે છે- ‘હે ગૌતમ ! જીવ પરિણામ દશ પ્રકારના છે તે આ પ્રમાણે —

૧ ગતિપરિણામ દેવત્વાદિ ચાર ૨ ઇન્દ્રિયપરિણામ રૂપરશ્નિનાદિ પાંચ ૩ કપાયપરિણામ અનન્તાનુભવી ક્રોધાદિ ચાર ૪ લેશ્યાપરિણામ કૃષ્ણવેશ્યાદિ છ ૫ યોગપરિણામ, મન, વચન, કાયારૂપ તથા ૬ ઉપયોગપરિણામ મતિજ્ઞાનાદિ બાર ૭ જ્ઞાનપરિણામ મત્યાદિ જ્ઞાન પાંચ તથા અજ્ઞાન ત્રણ મળી આ ૮ દર્શનપરિણામ ચાર પ્રકારે મિથ્યાત્વ, ક્ષયોપશમ, સમ્યક્ત્વ, મિશ્રસમ્યક્ત્વ ૯ ચારિત્રપરિણામ સામાયિક ચારિત્રાદિ પાંચ ૧૦ વેદપરિણામ સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુ સકવેદ

એ પ્રમાણે ૧૦ પ્રકારે જીવપરિણામ (ધર્મ) બાણવે

ગણધર મહારાજ શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ પ્રશ્ન કરે છે કે—“ હે પ્રસો ! અણુવપરિણામ કેટલા પ્રકારે છે ?

ભગવાન કહે છે—“ હે જોતમ ! અણુવપરિણામ દશ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે

- ૧ ઇન્ધનપરિણામ —પુદ્ગલોનું પરસ્પર જે મળવું એટલે જોડાવું
- ૨ ગતિપરિણામ —પુદ્ગલોમા ગતિક્રિયા
- ૩ સંસ્થાનપરિણામ —પુદ્ગલોનું આકૃતિપણે ગોઠવાવું
- ૪ લેહપરિણામ —પુદ્ગલોનું દૂટા પડવું, વિખાવું
- ૫ વર્ણપરિણામ —પુદ્ગલોમા પાત્ર પ્રકારના વર્ણ ઉપજે તે
- ૬ ગંધપરિણામ —પુદ્ગલોમા જે પ્રકારના ગંધ ઉપજે તે
- ૭ રસપરિણામ —પુદ્ગલોમા પાત્ર પ્રકારના રસ ઉપજે તે
- ૮ સ્પર્શપરિણામ —પુદ્ગલોમા આઠ પ્રકારના સ્પર્શ ઉપજે છે તે

૯ પુદ્ગલોમા —શુરુત્વ, લઘુત્વ, શુરુલઘુત્વ, અશુરુલઘુત્વ અને અશુરુલઘુપરિણામ—જેમા શુરુત્વ પાત્રર વિગેરેમા જેમ ભારેપણુ અધોગતિના કારણરૂપ, લઘુત્વ વરાળ ધૂંઝ વિગેરેમા જેમ હળવાપણુ ઊર્ધ્વગતિના કારણરૂપ, શુરુલઘુત્વ વાયુ વિગેરેમા જેમ શુરુહળવાપણુ તિરછીગતિના કારણરૂપ, અશુરુલઘુત્વ પરમાણુ વિગેરેમા જેમ ન લઘુપણુ ન શુરુપણુ, પ્રાય ચિરતાના કારણરૂપ અશુરુલઘુપરિણામ પુદ્ગલ સિવાય ધર્માત્તિકાયાદિ અરૂપી દ્રવ્યોમા પણ ઈ ઔદારિક, આહારિક, વૈકિય, તૈજસ એ ચાર

શુરુલધુ છે કાર્મણ-મન-ઉત્ક્રવામ-ભાષા એ ચાગ અગુરુલધુ દ્રવ્ય છે અગુરુલધુ સબધી અધિકાર દ્રવ્યલોકપ્રકાશના પત્રાક ૧૭૬-૧૮૦ માં, શ્રી વિશેષાવશ્યક સૂત્રમા તથા ભગવતીમા પણ છે

૧૦ શબ્દપરિણામ — પુદ્ગલોમા શબ્દ-ધ્વનિ-અવાજ

મ્ન ૧૬—મુનિએ કેવા સ્થળમા રહેવું ?

ઉત્તર — શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રના આઠમા આચારમણિધિ અધ્યયનની ગાથા ૫૪-૫૫-૫૬ માં જણાવ્યું છે કે-જેમ કુકડાના બાવકને હંમેશા જીભાડીથી ભય રહે છે તેવી જ રીતે બ્રહ્મચારી મુનિને સ્ત્રીના શરીરથી ભય મમજવે. મુનિએ ચિત્રમા આગેએતી સ્ત્રીની સામે જોવું નહિ તથા આભૂષણવાળી કે આભૂષણરહિત સચેતન જોટવે માક્ષાત્ સ્ત્રીની મન્મુખ જોવું નહીં કદાચ અભણતા સ્ત્રીની મન્મુખ દૃષ્ટિ પડી હોય તો પણ જેમ સૂર્યની મન્મુખ પડેની દૃષ્ટિને જેથી લેવાય છે તેમ તરત જ જેથી લેવી અર્થાત્ એવા સ્થળમા મુનિઓએ રહેવું નહિ હાથ, પગ, કાન તથા નાસિકા ડેહાઈ ગયેલી હોય એવી નો વર્ષની વૃદ્ધ સ્ત્રીની માથે પણ બ્રહ્મચારી મુનિએ વાતાવાપ વિગેરે કરવો નહિ

મ્ન ૧૭ — કાનમા ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણેની શુદ્ધાશુદ્ધપણાથી આઠ ભાગા થાય છે તે જણાવે !

ઉત્તર — તે આઠ ભાગા નીચે મુજબ જાણવા.

૧. શુદ્ધપાન, શુદ્ધચિત્ત, શુદ્ધવિત્ત

૨. શુદ્ધપાત્ર, શુદ્ધચિત્ત, અશુદ્ધવિત્ત

૩. શુદ્ધપાન, અશુદ્ધચિત્ત, શુદ્ધવિત્ત

૪ શુદ્ધપાત્ર, અશુદ્ધચિત્ત, અશુદ્ધવિત્ત

૫ અશુદ્ધપાત્ર, શુદ્ધચિત્ત, શુદ્ધવિત્ત

૬ અશુદ્ધપાત્ર, શુદ્ધચિત્ત, અશુદ્ધવિત્ત

૭ અશુદ્ધપાત્ર, અશુદ્ધચિત્ત, શુદ્ધવિત્ત

૮ અશુદ્ધપાત્ર, અશુદ્ધચિત્ત, અશુદ્ધવિત્ત

ન્યાયમાર્ગથી ઉપાર્જન કરેલ દ્રવ્ય શુદ્ધવિત્ત સમજવું

આશમારહિત કર્ષવાળું શુદ્ધ ચિત્ત જાણવું

સદાચારી, વ્રતધારી, નિર્ભય અને નિશરણી એ શુદ્ધ પાત્ર જાણવું

પ્રશ્ન ૧૮—તણ પ્રદારના પ્રિયીઆ દેવો કયા રહે છે ?

ઉત્તર—દ્રવ્યલોપપ્રત્યક્ષના આકાશ સર્ગમાં એ મિના જણાવેલી છે —

૧ પહેલાં એ દેવલોકની નીચે રહેનારા

૨ ત્રીજા દેવલોકની નીચે રહેનારા

૩ બ્રહ્મા લોકના દેવલોકની નીચે રહેનારા

પ્રશ્ન ૧૯—આવળી ઉત્સર્પિણીના બીજા આરાંના પ્રારભમાં પાચ પ્રદારના મેઘો વરમથે તે કયા જાણવા ?

ઉત્તર—શ્રી ધ્યાનાગ સૂત્રના પાચમા ઠાણામાં પાચ પ્રદારના મેઘો મ્હેવા છે તે નીચે મુજબ

- ૧ પુષ્કરાવર્ત મેઘ સાત અહોરાત્રિ વર્ષે તેથી તમ પૃથ્વી સાત થાય
- ૨ ક્ષીરોદક મેઘ સાત અહોરાત્રિ વર્ષે તેથી ,ધાન્ય નિષ્પત્તિ થાય
- ૩ ધૃતોદક મેઘ સાત અહોરાત્રિ વર્ષે તેથી પૃથ્વી સ્ત્રીકાશ વાળી (સ્તિગ્ધ) થાય.
- ૪ શુક્લોદક મેઘ સાત અહોરાત્રિ વર્ષે તેથી ઔષધિઓ અનેક પ્રકારની ઉત્પન્ન થાય
- ૫ રસોદક મેઘ સાત અહોરાત્રિ વર્ષે તેથી પૃથ્વી રસવાળી થાય

મ્ન ૨૦ — પ્રવચનરૂપ પુરુષના બાર અંગ કયા જાણવા ?

ઉત્તર — આ અધિકાર આત્મપ્રત્યક્ષમા જણાવેલ ૬ તે નીચે મુજબ જાણવો —

બાર અંગવાળો પુરુષ જાણાય છે તેમા બે પગ, બે જઠા, બે હિર, બે ગાત્ર, બે હાથ, એક શ્રીવા અને એક મસ્તક એમ જેમ બાર અંગો છે તેમ એક પ્રવચનરૂપ પુરુષના અંગમા રહેલું જે અંગપ્રવિષ્ટ સૂત્ર ઠહેવાય છે તે બાર પ્રકારે નીચે મુજબ જાણવું આચારાંગ અને સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર એ પ્રવચન પુરુષના બે પગ છે સ્થાનાંગ અને સમવાયાંગ એ તેની બે જઠા છે, શ્રી ભગવતીસૂત્ર અને શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથાંગમૂત્ર તે તેના બે હિર છે, ઉપાગ્નકદશાંગ તથા અતગ્નકદશાંગ તે તેના પીઠ તથા હિરરૂપ બે ગાત્ર છે, અનુત્તરોત્તરવાર્ધકશાંગ અને પ્રશ્નવ્યાખ્યાન એ બે તેના હાથ છે, વિપાકસૂત્ર તે શ્રીવા છે અને દૃષ્ટિવાદ તે મસ્તક છે

આ પ્રમાણે પ્રવચન પુરુષના તે સૂત્રો બાર અગરૂપ છે
 પ્રશ્ન ૨૧ — અવ્યતર ગ્રન્થી ચૌદ પ્રકારની કહી છે તે
 કઇ સંમગ્ની ?

ઉત્તર — શ્રી ધર્મસમ્યક્ ઉત્તરાધ્ધ પત્રાક ૧૫૧ માંમા તે
 નીચે પ્રમાણે જણાવેલી છે —

મિચ્છત્ત વેગ્ગતિગ, હાસાઈઝ્ઝગ્ગ ચ નાયથ ।

કોહાર્ણિણ ચણ્ણ, ચણ્ણદમ્મ અન્નિત્તરા ગયી ॥ ૧ ॥

મિચ્છાત્વ, તથા વેદ, હાસ્યાદિષ્ટક અને કોધાદિ આગ કષાય
 જેમ ચૌદ પ્રકારની અવ્યતર ગ્રન્થી જણાવી

પ્રશ્ન ૨૨ — કઇ કઇ પ્રકૃતિનો પરસ્પર સંક્રમ થતો નથી ?

ઉત્તર — શ્રીકર્મપ્રકૃતિની શ્રીમલ્લયગિરિમૂર્તિવિરચિત છાપેની
 ટીકાના પત્રાક ૬૬ માંમા જણાવ્યું છે કે-દર્શનમોહનીનો અને
 ચારિત્રમોહનીનો પરસ્પર સંક્રમ થતો નથી, ચાર પ્રકારના
 આયુષ્યનો પરસ્પર સંક્રમ થતો નથી અને આઠે મૂળપ્રકૃતિનો
 પરસ્પર સંક્રમ થતો નથી જેમ જ્ઞાનાવરણીયમા દર્શનાવરણી
 યનો સંક્રમ થતો નથી તેવી જ રીતે દર્શનાવરણીયમા જ્ઞાના
 વરણીયનો સંક્રમ થતો નથી

પ્રશ્ન ૨૩ — ‘ઓજ’ અને ‘યુગ્મ’નો અર્થ શુ થાય છે
 તે જણાવો ?

ઉત્તર — શ્રીકર્મપ્રકૃતિની શ્રીમલ્લયગિરિસૂરિવિરચિત ટીકાના
 પત્રાક ૩૪ માંમા ‘ઓજ’ અને ‘યુગ્મ’ની વ્યાખ્યા જણાવેલી

છે તે, આ પ્રમાણે—‘જોજ’ એટલે એકી અને ‘યુગ્મ’ એટલે એકી બાણવી તેના ચાર ભેદ થાય છે —

ચતુર્દશ દાવરજુમ્મા, તેરસ કલિઓજ તદ્દય કંડજુમ્મા ।
મોલમ તેઓજો સ્વલુ, પદ્મસેવ સુ નિષ્ણેય ॥ ૧ ॥

૧ કલ્યોજ, ૨ દ્વાપરયુગ્મ, ૩ ત્રેતાઓજ ૪ કૃતયુગ્મ

ઠાણ પલ્લુ રકમને ચાર સખ્યાએ ભાગતા શેષમા એક રહે તે કલ્યોજ કહેવાય, શેષમા બે રહે તે દ્વાપરયુગ્મ કહેવાય, શેષમા ત્રણ બાકી રહે તે ત્રેતાઓજ કહેવાય અને શેષમા શૂન્ય રહે તે કૃતયુગ્મ કહેવાય જેમ ચૈાદની રકમને ચારે ભાગતા શેષમા બે બાકી રહ્યા તે દ્વાપરયુગ્મ કહેવાય, જેમ તેરની રકમને ચારે ભાગતા શેષમા એક રહ્યો તે કલ્યોજ કહેવાય, જેમ પદ્મની રકમને ચારે ભાગતા શેષમા ત્રણ રહે તે ત્રેતાઓજ કહેવાય, જેમ સોળની રકમને ચારે ભાગતા શેષમા શૂન્ય રહે તે કૃતયુગ્મ કહેવાય

પ્રશ્ન ૨૪—પાત્ર ધ્વેષો કહેવાય છે તે ક્યા બાણવા ?

ઉત્તર—પાત્રજન યોગસૂત્રમા પાત્ર ધ્વેષો કહ્યા છે તે નીચે સુજબ —

અવિદ્યાસ્મિતાગમદ્વેષામિનિવેશા પચ ક્લેશા ॥

અજ્ઞાન, અસ્મિતા (અહંપણ), રાગ, દ્વેષ અને અભિ નિવેગ એ પાત્ર ધ્વેષો બાણવા

પ્રશ્ન ૨૫—આ પાત્રમા આરામા પાત્ર કેરે કહ્યા છે તે ક્યા નમજવા ?

ઉત્તર — મૂલજાતીતરીમા એ પાચ એર જણાવેલા છે

દુસ્મંમં દુહાસપ્પિણિ, દાહિણંપાસમિ માસગંહજોઓ ।

તદ્દ કણ્ઠપવંસીજીવા, પચ વીસ પચમે આરે ॥

૧ દુ ખમકાળ, ૨ દુહાવસર્પિણી, ૩ દક્ષિણાર્ધભરનમેત્ર,
૪ ભસ્મગ્રહનો યોગ અને ૫ કુશ્લપક્ષીઆ છવે-એ પાચ
પદાર્થો વિષરૂપે જણાવ્યા છે

મૂળ ૨૬ — ચાત્ર પ્રકારની પૂજના નામ જણાવેા અને
તે કયા મૂત્રમા જણાવેલી છે ?

ઉત્તર — શ્રી ઉત્તરાધ્યયન મૂત્રના સમ્યક્ત્વપરાક્રમ નામના
અધ્યયનમા ચાર પ્રકારની પૂજા જણાવેલી છે તે આ પ્રમાણે
જાણવી અગપૂજા, અગ્રપૂજા, ભાવપૂજા, પ્રતિપત્તિપૂજા આ ચાર
પ્રકારની પૂજામા ત્રણ પ્રકારની પૂજા તો પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ ચોથી
પ્રતિપત્તિપૂજાનું સ્વરૂપ કહેતા જણાવ્યું છે કે તે અગિયારમે
ઉપશાનમેહ શુભસ્થાનકે હોય છે, બારમે ક્ષીણમેહ શુભસ્થાનકે
હોય છે અને તેરમે મયોગીકેવલી શુભસ્થાનકે હોય છે

મૂળ ૨૭ — ઇન્દ્રિયસયમ અને નોઽન્દ્રિયસયમ કોને કહેવેા ?

ઉત્તર — શ્રી વિશેસવશ્યક સૂત્રની ગાથા ૧૦૬૪ મીની
ટીકામા ઇન્દ્રિયસયમ અને નોઽન્દ્રિયસયમની વ્યાખ્યા કરેલી
છે તે આ પ્રમાણે —

તત્ર શ્રોત્રાદીન્દ્રિયાણા નિગ્રહ ઇન્દ્રિયસયમ ।

કષાયાદીના તુ નિગ્રહો નોઽન્દ્રિયસયમ ।

શ્રોત્રાદિ ઈન્દ્રિયોનો નિબ્રહ્મ તે ઈન્દ્રિયસયમ જાણવો
અને કપાતાદિનો નિબ્રહ્મ તે નોઈન્દ્રિયસયમ જાણવો

પ્રશ્ન ૧૮ — મોહનીય કર્મના જ બધાં જાન કેટલા છે ?

ઉત્તર — પચ્ચમ શતક કર્મચન્ધની ગ્રાંથા ૨૪ મીની ટીકામાં
જણાવ્યું છે ૬ મોહનીય કર્મના જ બધાં જાન દશ છે

પાત્રીસ શ્ક્રીસા, સત્તરસા તેરસેવ નવ પચ ।

ચંડ તિગ દુગ ચ એગ, બંધકાણાણિ મોહસ્ત ॥ ૧ ॥

પાત્રીસ, એકવીસ, સત્તર, તેર, નવ, પાચ, ચાર, ત્રણ, બે
અને એક—આ દશ મોહનીય કર્મના જ બધાં જાન કહ્યા છે,
તે મિથ્યાત્વ શુદ્ધિજ્ઞાનકથી આરંભીને દશમાં સૂક્ષ્મસપરાય
શુદ્ધિજ્ઞાનક સુધી જાણવા ત્યારપછી તેનો જ બધ નથી

પ્રશ્ન ૨૯ — પિંડપ્રકૃતિ કેટલી છે ? પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કેટલી
છે ? અને દશક કેટલા છે ?

ઉત્તર — પ્રથમ કર્મચન્ધની ટીકામાં નામકર્મની એકસો ત્રણ
પ્રકૃતિ જણાવેલી છે, તેમાં ચૌદ પિંડપ્રકૃતિ છે ગતિ, જાતિ,
શરીર, ઉપાગ, જાન, સંઘાતન, સંઘયજ્ઞ, સંસ્થાન, વર્ણ,
ગંધ, રસ, સ્પર્શ, વિહાયોગતિ ને અનુપૂર્વો આ ચૌદ પિંડપ્રકૃતિ
છે આ ૧૦ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ છે—પરાધાત, ઉચ્ચૈશ, આતપ, ઉદ્યોત
અશુરુલ્લધુ, વીર્યકર, નિમાણ ને ઉપધાત

દશક બે પ્રકારે છે ત્રસદશક તથા સ્થાવરદશક

ત્રસ, જાહર, પર્વાસ, પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભ, સૌભાગ્ય
સુરવર, આદેય અને યશ એ ત્રસદશક જાણવો

સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત, સાધારણ, અસ્થિર, અશુભ, દુર્ભાગ્ય, દુ સ્વર, અનાદેય અને અપયશ એ સ્થાવરદશક જાણવો.

પ્રશ્ન ૩૦ — પચમ કર્મ અથવા ધર્મા કેટલી વસ્તુઓનું નિરૂપણ કરેલું છે ?

ઉત્તર — માર તાથી જણા છે — ચાર પ્રકારના વિપાકોની પ્રકૃતિ, ચાર પ્રકારનો બધ અને તે ચારે પ્રકારના બધના સ્વામીઓ — આટલી વસ્તુઓનું નિરૂપણ કરેલું છે.

પ્રશ્ન ૩૧ — આચાર્યના મારમો છન્નુ શુદ્ધ કર્મ અપેક્ષાએ સમજવા ?

ઉત્તર — ઉપદેશમાત્રાદ અથ સંસ્કૃતના ત્રીજા વિભાગમાં આચાર્યના મારમો છન્નુ શુદ્ધ જાણ્યા છે તે બા પ્રમાણે — ઠીકા છત્રીથી શુદ્ધયુક્ત આચાર્ય હોય છે એટલે છત્રીય ને ઠીકા શુદ્ધવાથી (૩૬×૩૬=૧૨૯૬) મારતો ૦ નું શુદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૩૨ — કયા ચાર રાજ્યો, કયા વિમાનમાંથી એક કાળે ચલ્યા ? એક કાળે દીક્ષા લીધી ? અને એક કાળે મોક્ષ પદને પામ્યા ?

ઉત્તર — શ્રી ઉત્તરાધ્યયન મૂનના નરમા અધ્યયનમાં જણાવ્યું છે કે — ચાર પ્રત્યેન્ગુદ્ધ રાજ્યો પુષ્પોત્તર વિમાનમાંથી એક કાળે ચલીને રાજા થયા છે —

વસ્કદુ ઋલિંગેસુ, પાચાલેસુ દુમ્મહો ।

નમિરાયા વિદેહેસુ, મધારેસુ ચ નગ્ગહ ॥ ૧ ॥

કવિગદ્યમાં કરકદુ રાજા, પાચાલ દેશમાં દિમુળ રાજા, વિદેહ દેશમાં નમિરાજા અને મધાર દેશમાં નગ્ગતિ રાજા થયાં છે.

કરકંડુ પ્રત્યેકજુદ વૃષભનો વૃદ્ધાવસ્થા દેખીને પ્રતિબોધ પામ્યા, દ્વિમુખ પ્રત્યેકજુદ ઇન્દ્રધનુને દેખીને પ્રતિબોધ પામ્યા, નભિરાજ વલયના ખટખડાટ(અવાજ)થી પ્રતિબોધ પામ્યા, નગગતિરાજ આગ્રવૃક્ષને દેખીને પ્રતિબોધ પામ્યા એ ચારએ એક કાળે દીક્ષા લીધી અને એક કાળે મોક્ષ પામ્યા

પ્રશ્ન ૩૩—તદ્ભવસિદ્ધિગામી હવેને આયુ વર્ણને સાતે કર્મોની ઠટલી સ્થિતિ હોય ?

ઉત્તર—શ્રી વિશેષાવસ્થક સૂત્રની ગાથા ૨૦૪૨ ની ટીકામા આ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરેલું છે કે —

તદ્ભવસિદ્ધિકાનામાપ નિયમેન મત્તાયામન્ત માગરો-
પમવોટીમોદિસ્થિતિરસ્ય કર્મણ મદ્ધારાત્ ॥

તદ્ભવસિદ્ધિગામી હવેને પણ નિશ્ચયે આયુ વર્ણને માતે કર્મોની સ્થિતિ અન્ત કોટાકોટિ સાગરાપમની સત્તામા હોય

પ્રશ્ન ૩૪—તમસ્કાયની કથાથી ઉત્પત્તિ છે ? ક્ષર્વ કયા સુધી ગયેલ છે ? અને તમસ્કાયના કેટલા નામ છે ? તે જણાવો

ઉત્તર—શ્રી ભગવતી સૂત્રના છઠ્ઠા શ્લોકના પાંચમા ઉત્તર શામા તમસ્કાયની વિસ્તારથી વ્યાખ્યા જણાવેલી છે તે આ પ્રમાણે —જળદ્રીપ ધણી નિર્મળા અસખ્ય દ્રીપસમુદ્રોને ઉત્પન્ના બાદ અરુણવર નામે દ્રીપ આવે છે, તે દ્રીપની બહારની વેદિકાના અતથી અરુણોદય સમુદ્રમા બેતાલીશ હજાર યોજન અવગાદીએ (જઈએ) ત્યારે જે ઉપરિતન જલાત આવે છે તે ઉપરિતન જલાતથી એક પ્રદેશની યેણીએ વધતી ગોગાકાર તમસ્કાયની ઉત્પત્તિ છે, ત્યાંથી તમસ્કાય સત્તરમો એકવીશ યોજન ઊંચો

સંખ્યાતા યોજનના વિસ્તારે થઇ ત્યાંથી તિઠેઈ અસંખ્ય યોજન વિસ્તાર પામતો, સૌધર્મ, ઇશાન, સનતકુમાર અને માહેન્દ્ર એ ચારે દેવલોકને પણ ઉદ્ધવીને ઊંચે બ્રહ્માદેવલોકમાં રિષ્ટ નામના ત્રીજા પાથક સુધી જઈને ત્યાં પશ્ચીના પાજરાના મથાળાની જેમ મળી ગયેલો છે

તમસ્કાયના તેર નામ આ પ્રમાણે—

તમે તિથા, તમુકાણ તિથા, અંધકાર ઇયા, મહાધકારે ઇયા, લોગધકારે ઇયા, લોગતમિસે ઇયા, દવધકાર ઇયા, દેવતમિસે ઇયા, દવરણે ઇયા, દવવૂહ ઇયા, દેવફલિહ ઇયા, દવપડિક્તોમે ઇયા, અરુણોદણ (સમુદે) ઇયા ॥

૧ તમ, ૨ તમસ્કાય, ૩ અધકાર, ૪ મહાધકાર, ૫ લોકાધકાર, ૬ લોકતમિસે, ૭ દેવાધકાર, ૮ દેવતમિસ, ૯ દેવારણ, ૧૦ દેવ વૂહ, ૧૧ દેવપરિધ, ૧૨ દેવપ્રતિજ્ઞામ અને ૧૩ અરુણોદક સમુદ્ર—આ પ્રમાણે તમસ્કાયના તેર નામો જણાવા

આ ણીના મિત્રલોકપ્રકાશમાં પણ જણાવેલી છે

પ્રશ્ન ૩૫—સૌધર્મેન્દ્ર અને ઇશાનેન્દ્ર વચ્ચે વિવાહ થાય ત્યારે એ વિવાહને કોણ ફર કરે છે ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતી સૂત્રના ત્રીજા શ્લોકના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં જણાવ્યું છે કે—ત્યારે તે બે ઇંદ્રો વચ્ચે વિવાહ થાય છે ત્યારે તેઓ સનતકુમાર દેવેન્દ્રને સભારે છે અને સખાગ્તા જ તે સનતકુમાર દેવેન્દ્ર શકેન્દ્ર અને ઇશાનેન્દ્રની પાસે આવે છે, તે આવીને જ કહે છે તેને તેઓ માને છે—અગ્રીકાર કરે છે

પ્રશ્ન ૩૬—વિનય અને બહુમાનની ચર્ચાથી જણાવો

ઉત્તર—શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ (સસ્કૃત) અથવા ત્રીજા વિભાગ

નાનાચારની વ્યાખ્યામાં વિનય અને ગદુમાનની ચર્ચાગી
આ પ્રમાણે જણાવેલી છે —

૧ કોઈને વિનય હોય ॥ પરંતુ ગદુમાન હોતુ નથી
શ્રી નેત્રિજિનેશ્વર પ્રત્યે કૃષ્ણવાસુદેવની પુત્ર પાલકની જેમ

૨ કોઈને ગદુમાન હોય છે પરંતુ વિનય હોતો નથી શાળ
કુમારની જેમ અથવા નિમિત્ત જ્ઞાન શીખનારા બે વિદ્યાર્થીમાંથી
એક વિદ્યાર્થીની જેમ

૩ કોઈને વિનય અને ગદુમાન બંને હોય ॥ રાજા
કુમારપાળની જેમ

૪ કોઈને વિનય અને ગદુમાન બંને હોતા નથી કપિલા
દામી અને કાલક સૌકરિક(કસાર્મ)ની જેમ

પ્રશ્ન ૩૭—જિનપૂજામાં હૃદયનુ ગદુમાન અને સમ્યગ્
વિધિરૂપ શુદ્ધ રૂપ અને શુદ્ધ સુદાની ચતુર્થગી જણાવેલી છે
તે કેવી રીતે બાજવી ?

ઉત્તર—આદ્યવિધિ મરકુત પત્રાક ૬૪ માં મી જિનપૂજામાં
હૃદયનુ ગદુમાન અને સમ્યગ્ વિધિવિધાનરૂપ શુદ્ધ રૂપ અને
શુદ્ધ સુદાની ચતુર્થગી જણાવેલી છે તે આ પ્રમાણે —

૧ શ્રી જિનપૂજા વિગેરેમાં હૃદયનુ ગદુમાન અને સમ્યગ્
વિધિવિધાન તે શુદ્ધ રૂપ અને શુદ્ધ સુદા(છાપ)સમાન બાજવુ

૨ સમ્યગ્ ગદુમાન અને અસમ્યગ્ વિધિવિધાન તે શુદ્ધ
રૂપ અને અશુદ્ધ સુદા સમાન બાજવુ

૩ સમ્યગ્ વિધિ અને અગદુમાન તે શુદ્ધ સુદા અને
અશુદ્ધ રૂપ સમાન બાજવુ

૪ સમ્યગ્ વિધિ પણ નથી અને સમ્યગ્ જાહેરમાન પણ નથી તે અશુદ્ધ રૂપ, અને અશુદ્ધ સુદા મમાન બાણુ

પ્રશ્ન ૩૮—ધર્મના ત્રણ પ્રકારના ૩૫ કલા છે તે 'ધર્મ' શબ્દથી ઓળખાય છે, તે ત્રણ પ્રકારના ૩૫ કયા બાણુ ?

ઉત્તર — ઉપમિતિભવપ્રત્યાના પ્રથમ પ્રત્યાવના પત્રાઠ ૭૨ માંમા ધર્મના ત્રણ પ્રકારના ૩૫ નીચે પ્રમાણે જણાવ્યા છે

મામાન્યેન તાત્ત્વમસ્ય ત્રીણ્યેય રૂપાણિ દ્રષ્ટવ્યાનિ મત્તન્તિ,
તથથા—કારણ સ્વમાત્ર કાય ચ ॥

તત્ર મદ્વનુષ્ઠાન ધર્મસ્ય કારણ, તદ્ દૃશ્યતે એવ ।

સ્વમાત્ર પુનર્દિગ્ધિ માત્રગો અનાત્રયત્ર ।

તત્ર માત્રગો જીવ શુભપરમાણુપચયરૂપ મ પુણ્યાનુષ્ઠાનિ
પુણ્યરૂપો ત્રિનેય, અનાત્રયસ્તુ પૂરોપચિત્તકર્મપરમાણુવિલય-
માત્રલગ્ન મ નિર્નરામકો ત્રિનેય, મ એવ દિગ્ધિયોઽપિ ધર્મ-
સ્વમાત્રગો યોગિમિદ્દૃશ્યતે, અસ્માદૃશૈરપ્યનુમાનેન દૃશ્યતે એવ,
કાયં પુનર્ધર્મસ્ય યાવન્તો જીવગતા મુન્દરરિગેષા તેઽપિ
પ્રતિપ્રાણિ પ્રમિદ્વતયા પરિસ્ફુટતર દૃશ્યન્તે એવ, તદિદ કારણ-
સ્વમાત્રકાર્યરૂપત્રય દ્રષ્ટવ્ય ॥

સામાન્ય રીતે ધર્મના ત્રણ સ્વરૂપ જણાવેલા છે કારણુ,
સ્વમાત્ર અને કાર્ય નેમા સારા મારા અનુષ્ઠાનો કરવા તે ધર્મનું
મારણુ છે એ, તો સર્વના જોવામા આવે છે. ધર્મનો સ્વમાત્ર
એ પ્રકારનો ॥ સાત્રવ અને અનાત્રવ, સાત્રવ સ્વમાત્ર પ્રાણીમા

શુભ પરમાણુઓના મગ્નરૂપ છે અને તે પુણ્યાનુભવી પુણ્ય રૂપ સમજવો જે સ્વભાવ ઉદયમા આવતા વિપાકકાળે વિશેષ નવીન પુણ્યનો જન્મ કરાવે તેને પુણ્યાનુભવી પુણ્ય કહેવામા આવે છે અનાશ્રવસ્વભાવ તે પૂર્વે એકલા કરેલા કર્મપરમાણુઓના નાશરૂપ છે જે સ્વભાવ વિપાકકાળે આગળના બાધેલા શુભ કે અશુભ ક્રમેનિના નાશ કરે છે તેને અનાશ્રવ સ્વભાવ કહેવામા આવે છે અથવા નિર્જરા તરીકે ઓળખવામા આવે છે નિર્જરાનો સામાન્ય અર્થ આત્મપ્રદેશોથી કમોનુ ખરી જતુ એવો થાય છે આ માશ્રવ અને અનાશ્રવ બન્ને પ્રકારના સ્વભાવને યોગીઓ તો બરાબર (પ્રત્યક્ષ) જોઈ શકે છે અને અમારા જેવા અનુમાનથી જોઈ શકે છે ધર્મનુ કાર્ય તો પ્રત્યેક જાતમા જે અનેક પ્રકારની શુભપ્રાપ્તિઓ (વિશેષો) છે તે સ્પષ્ટ રીતે દેખાઈ આવતી હોવાથી સર્વને ખુશી રીતે જણાઈ આવે છે આ પ્રમાણે ધર્મને કા જુ, સ્વભાવ અને કાર્ય એ ત્રણ પ્રકારનો કહેલો છે

પ્રશ્ન ૩૬ — નવકોટિ પિંડેષણા કેટલા પ્રકારે છે ? તથા નવકોટીના બસો સીતેર ભાગા કેવી રીતે થાય છે ?

ઉત્તર — શ્રી હમવેકાલિકસૂત્રના પચમ પિંડેષણા અધ્યયનની નિર્ધુષ્ટિમા નવ કોટી પિંડેષણાના બે પ્રકાર જણાવેલા છે, તથા તે નવકોટી પિંડેષણાના બસો સીતેર ભાગા હરિભદ્રસૂત્રિ વિરચિત ટીકામા જણાવેલા છે તે આ પ્રમાણે —

પત્રાક ૧૬૨-૧૬૩ સા નવઘા સ્થિતા પિંડેષણા દ્વિવિધા ક્રિયતે । ઉદ્ગમકોટી, વિશ્વોધિકોટી ચ, તત્ર પદ્મ હનનઘા-તનાનુમોદનપચનપાચનાનુમોદનેષુ પ્રથમા ઉદ્ગમકોટી અવિ-શોધિકોટ્યવતરતિ, ક્રીતત્રિતયે ક્રયઘાપણાનુમતિરૂપ વિશો-

વિસ્તુ વિશેષિકોટી દ્વિતીયા ॥ તે નવ પ્રકારની પિંડેયણા
 બે પ્રકારે પ્રતિપાદન કરેલી છે ઉદ્દગમકોટી અને વિશેષિ
 કોટી હણ્ણુ, હણ્ણાવણુ અને હણ્ણુતાને અનુભોદણુ તથા રાધણુ
 રધાવણુ અને રાધનારને અનુભોદણુ આ છમા પ્રથમ ઉદ્દગમ
 કોટી અથવા, અવિશેષી કોટી કહેવાય છે ખરીદ કરણુ,
 ખરીદ કરાવણુ અને ખરીદ કરનારને અનુભોદણુ એ ત્રણમા
 વિશેષિકોટી કહેલી છે નવ કોટીના બેમા મીતેર ભેદ થાય છે
 તે આ પ્રમાણે-નવકોટીઓ દોહિં રાગદોસેહિં ગુણિયાઓ
 અદ્વારમ હવતિ, તાઓ ચેન નન તિહિં મિન્છત્તાણાણઅવિરતીહિં
 ગુણિતાઓ મત્તાવિમ હવતિ, મત્તાચીમા રાગદોસહિં ગુણિયા
 ચડણ્ણા દ્વતિ, તાઓ ચેન નવ દસનિહણ મમણધમ્મેણ
 ગુણિયાઓ વિસુદ્ધાઓ નડતી મત્તિ, મા નડતી તિહિં નાણ
 દસણચરિસેહિં ગુણિયા દોમયા મત્તરી મત્તરીતિ ॥

તે નવ કોટિને ૨૧ દેવે શુભવાથી અઢાન ભેદ થાય તે
 નવ કોટિને મિધ્યાત્વ, અવિરતિ અને અજ્ઞાન એ ત્રણે શુભવાથી
 સનાવીશ થાય એ સનાવીશને રાગ દેવે શુભતા આપન થાય
 એ નવ કોટિને દશ પ્રકારના અમણ્ણધમે શુભતા નેવુ થાય
 એ નેવુને જ્ઞાન, દર્શન અને આગ્નિ શુભતા બસોને મીતે થાય

૯	૯	૨૭	૯	૮૦
×૨	×૩	×૨	×૧૦	×૩
૧૮	૨૭	૫૪	૯૦	૨૪૦

અથ ૪૦ — કામના ચોવીશ ભેદ કહ્યા છે તે કેવી રીતે

ઉત્તર — શ્રી હશવૈકાલિકમૂત્રના ૯૪૫ ધર્માથ કામ અધ્યયનની નિર્બુદ્ધિતાના ગાથા ૨૫૮-૨૬૦-૨૬૧-૨૬૨ માં કામના ચોવીશ લેહો જણાવેલા છે તે આ પ્રમાણે —

કામો ચતુર્વીમવિદો, સપત્તો સ્વલુ તદા અમપત્તો ।
મપત્તો ચતુદમહા, દમહા પુન હો અસપત્તો ॥

કામના ચોવીશ લેહ છે તે કામ જે પ્રકારે ઠહેરે છે
૧ સપ્રાપ્તકામ, ૨ અમપ્રાપ્તકામ ૩ પ્રાપ્તકામ ચોદ પ્રકારનો
છે અને અમપ્રાપ્તકામ ૬૪ પ્રકારનો છે એ પ્રમાણે કામના
કુલ ચોવીશ લેહ છે

પ્રશ્ન ૪૧ — શિક્ષા કેટલા પ્રકારે છે ?

ઉત્તર — શ્રી વિશેષાવશ્યકમૂત્રની ગાથા સાતમીની ટીકામાં જણાવ્યું છે કે—માત્ર શિક્ષા દ્વિવિધા—ગ્રહણશિક્ષા, આસેવના શિક્ષા ચ । તત્ર દ્વાદશનર્પણિ યાવત્ સ્ત ત્રયાઽધ્યેતવ્યમિત્યુપદેશો ગ્રહણશિક્ષા, આસેવનાશિક્ષા તુ પ્રત્યુપેક્ષણાદિ ક્રિયોપદશઃ ॥ તે શિક્ષા બે પ્રકારની છે અહલ્યશિક્ષા એટલે જા વર્ષપર્યંત શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો—સૂત્ર જણવું તે જાણવું પડિનેહલ્યાદિ ક્રિયાનો ઉપદેશ તે આસેવનાશિક્ષા જાણવી.

પ્રશ્ન ૪૨ — પ્રદેશસક્રમ કેટલા પ્રકારનો છે ?

ઉત્તર — શ્રી કર્મપ્રકૃતિની શ્રી મવયગિરિસ્તૂરિવિરચિત ટીકાના પત્રાક ૯૯ માં પ્રદેશસક્રમ પાંચ પ્રકારનો જણાવે છે તે આ પ્રમાણે—૧ ઉદ્વેગનાસક્રમ ૨ વિદ્યાતસક્રમ ૩ યથામવૃત્તસક્રમ ૪ શુભસક્રમ ૫ સર્વસક્રમ

પ્રશ્ન ૪૩—બાર ચક્રવર્તીઓ પૈકી કેટલા મોભે ગયા ? કેટલા દેવલોકે ગયા ? કેટલા નન્કે ગયા ?

ઉત્તર—ત્રિવલ્લિશલાકાપુરવચરિત્રમા બારે ચક્રવર્તીના ચરિત્ર વિસ્તારથી આપેલા છે તેમા કહેલી ગતિ આ પ્રમાણે—બાર ચક્રવર્તીમાંથી આઠ ચક્રવર્તી મોભે ગયા તેઓના નામ—
૧ ભરત ૨ સગર ૩ શ્રી યાન્તિનાથ ૪ શ્રી કુચુનાથ ૫ શ્રી અરનાથ ૬ મહાપદ્મ ૭ હનિષ્ણુ ૮ જયમેન આ માઠમા ત્રણ તીર્થંકર ચક્રવર્તી બાણવા બે ચક્રવર્તી દેવલોકે ગયા છે તેના નામ—૧ મધવા ૨ સનતકુમાર બે ચક્રવર્તી માતમી નરકે ગયા છે તેના નામ—૧ સુભૂમ ૨ બ્રહ્મહત્ત

પ્રશ્ન ૪૪—બારે ચક્રવર્તી શરીરમા એક જ વર્ણવાળા બાણવા કે વુઠા જુના વર્ણવાળા બાણવા ?

ઉત્તર—શ્રી વિશેષાવશ્યકસૂત્રમા જણાયું છે કે બારે ચક્રોઓ નિર્મળ સુવર્ણના જવા એક જ વર્ણવાળા બાણવા

પ્રશ્ન ૪૫—સ્વયંબુદ્ધો અને પ્રત્યેકબુદ્ધોને જ્ઞાન, ઉપધિ વિગેરે કેન્હુ હોય ?

ઉત્તર—સિદ્ધપચાશિકાની અવસૂરિના પત્રાક ત્રીજામા જણાવ્યું છે કે સ્વયંબુદ્ધો બાહ્ય નિમિત્તકારણ વિના જાતિસ્મગ્ન્ય વિગેરેથી પ્રતિભેદ પામે છે અને પ્રત્યેકબુદ્ધો બાહ્ય નિમિત્ત કારણ પામીને પ્રતિભેદ પામે છે સ્વયંબુદ્ધોને બાર પ્રકારની પાત્રાદિક ઉપધિ હોય છે પ્રત્યેકબુદ્ધને ઉત્કૃષ્ટથી પ્રાવરણ (વસ્ત્ર) વર્ણને નવ પ્રકારની ઉપધિ હોય છે અને જઘ યથી રત્નોદ્યુગ્મ તથા મુહપત્તિ એ બે પ્રકારની ઉપધિ હોય છે , બુદ્ધો એકાદી વિચરનારા હોય છે, તે ગચ્છવાસી

નથી સ્વયંબુધ્ધોને પૂર્વે જાણેલું જ્ઞાન હોય છે ? ઉત્તર — જો પૂર્વે જાણેલું જ્ઞાન હોય છે તો વેશ શાસનદેવતા અર્પણ કરે છે અથવા ગુરુની પામે જઈને વેશને અગીકાર કરે છે જો એકાકી વિહાર કરવાને અર્થ હોય તો તે એકાકી પણ વિહાર કરે છે અથવા ગૃહમાં પણ રહે છે, પરંતુ સ્વયંબુધ્ધોને પૂર્વે જાણેલું જ્ઞાન ન હોય તો તેઓ નિયમા ગુરુની પામે વેશને અગીકાર કરે છે અને ગૃહને પણ છોડતા નથી પ્રત્યેકબુધ્ધોને પૂરે જાણેલું જ્ઞાન નિયમા હોય છે તે પૂર્વે જાણેલું જ્ઞાન જન્ય અગિયાર અગ પ્રમાણ જાણુ, ઉત્કૃષ્ટ કાર્યક્રમો જાણુ જો પૂર્વે જાણુ પ્રત્યેકબુધ્ધોને વેશ શાસનદેવતા અર્પણ કરે છે અથવા કાર્યક્રમ પ્રત્યેકબુધ્ધ વેશ રહિત પણ હોય છે

પ્રશ્ન ૪ — ક્ષપિતકર્માશ જીવે કઈ ત્રણ પ્રકૃતિઓ એકમેક ત્રેમક માગરોપમ અને ચાર પત્યોપમ સુધી ન જાય ?

ઉત્તર — કર્મપ્રકૃતિની મહત્ત્વગિરિમૂરિવિરચિત ટીકતા પત્રાક ૧૧૪ માં જણાવ્યું છે કે — ક્ષપિતકર્માશ જીવ ત્રણ પત્યોપમ આયુષ્યવાળા યુગવિક મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં દેવદિક જાય છે, પરંતુ નિર્યગ્દિક અને ઉદ્યોગ એ ત્રણ પ્રકૃતિ બાધતા નથી. યુગવિક મનુષ્યમાં અતર્કિત આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે સમ્યક્ પ્રાપ્ત કરીને મમ્યક્ત્વ સહિત ૫ પોપમની ચિનિવાળો દેવ થાય સમ્યક્ત્વ સહિત દેવભવમાંથી ચર્ચીને મનુષ્ય થાય મનુષ્ય ગતિમાંથી સમ્યક્ત્વ સહિત નવમાં એવેયકે (૩૧) જોત્રીશ માગરોપમની ચિનિવાળો દેવ થાય એવેયમમાં ઉત્પન્ન થયા બાં અતર્કિત પછી મિથ્યાત્વે જાય ત્યાં અતર્કિત આયુષ્ય બાકી રહે ત્યાર પાછો મમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત

દરે ત્યારપછી મનુષ્યગતિમા આવીને જારમા દેવવૌકે જાય ત્યાથી મ્યવીને મનુષ્ય થઈને પુન જારમા દેવવૌકે જાય ત્યાથી મ્યવીને મનુષ્ય થઈને પુન જારમા દેવવૌકે જાય આ પ્રમાણે ત્રણ વાર જારમા દેવવૌકે જાય જારમા દેવવૌકે ઈકૃષ્ટી સ્થિતિ જાવીશ સાગરોપમની છે, એટલે છામઠ સાગરોપમ થાય જારમા દેવવૌકથી મ્યવી મનુષ્ય થઈને અનુત્તર વિમાનમા જાય. ત્યાથી નીકળી મનુષ્ય થઈને ફરી અનુત્તર વિમાનમા જાય ચાર અનુત્તર વિમાનમા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તત્રીશ સાગરોપમની છે એટલે બે વાર અનુત્તરમા જાય તેના છામઠ સાગરોપમ થાય એકઠર એકસો ત્રેમઠ સાગરોપમ નથા ચાર પદ્યોપમ સુધી નિર્ધૃતિક તથા ઉચોન આ ત્રણ પ્રકૃતિને તે જાધતો નથી જો કે શ્રેવેયકમા સમ્યક્ત્વથી પડીને મિથ્યાત્વે જાય છે, પરંતુ ત્યા દેવસ્વભાવે આ ત્રણે પ્રકૃતિ જાધાતી નથી

શ્રેવેયકમા ૩૧ મા જારમા દેવવૌકે ત્રણ વાર જવાથી ૬૬ સા અનુત્તર વિમાનમા જેવાર જવાથી ૬૬ મા ૧૬૭ મા

યુગલિકમા ૩ પદ્યોપમ દેવભવમા ૧ ૫ યોપમ ૪ પદ્યોપમ

એક
૧૬૩ માગરાપમ
૪ ૫ યોપમ

પ્રશ્ન ૪૭ — દક્ષિતકર્માશ જીવ એકનો પચાશી સાગરોપમ તથા ચાર પદ્યોપમ સુધી કઈ નવ પ્રકૃતિઓને જાધતો નથી

ઉત્તર — શ્રીકર્મપ્રકૃતિની શ્રી મલયગિરિસૂરિવિરચિત ગીમના પત્રા ૧૧૪મા દક્ષિતકર્માશ જીવ એકેન્દ્રિય, બેઘન્દ્રિય, ત્રેઘન્દ્રિય,

ચતુરિન્દ્રિયજ્ઞાતિ, ઋધાવર, આતપ, સૂક્ષ્મ, સાધારણ તથા અપર્યાપ્ત-એ નવ પ્રકૃતિઓ ૧૮૫ આગરોપમ ને ૪૫ યોપમ સુધી બાધતો નથી એકસો ૫ ચારી સાગરોપમ તથા ચાર ૫૮યોપમની રૂપદ્ર બીના આ પ્રમાણે જાણવી-દ્વપિતકર્માથ જીવ છટ્ટી નરકે બાવીશ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો નારી થાય ત્યા અતર્કુર્ત્ત આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે સમ્યક્ત્વ પામે ત્યાથી સમ્યક્ત્વ સંહિત નીકળીને મનુષ્યપણુ પામે મનુષ્યપણુમા દેશવિરનિનુ પાવન કરીને સૌધર્મ દેવલોકે ચાર ૫ યોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થાય દેવલવમાથી સમ્યક્ત્વ સંહિત ચ્યવીને મનુષ્ય થાય મનુષ્યલવમા સથમની આરાધના કરીને નવમા ઐવેયક એકત્રીશ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થાય ત્યા ઉત્પન્ન થયા બાદ અતર્કુર્ત્ત પછી મિથ્યાત્વે જાય તે નવમા ઐવેયકમા મિથ્યાત્વચુક્ત કાગ પૂર્ણ કરતો અતર્કુર્ત્ત આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે સમ્યક્ત્વ પામે અર્હી પણ દેવસ્વભાવે એ નવ પ્રકૃતિઓનો બધ થતો નથી નવમા ઐવેયકથી સમ્યક્ત્વ મન્હિત ચ્યવીને મનુષ્ય થઈ સમ્યક્ત્વનુ પાવન કરીને બારમા દેવલોકે જાય ત્યાવી નીકળી મનુષ્ય થઈ સમ્યક્ત્વનુ પાવન કરીને પુન બારમા દેવલોકે જાય ત્યાથી નીકળી મનુષ્ય થઈ ત્રીજી વાર બારમા દેવલોકે જાય એ પ્રમાણે ત્રણ વાર બારમા દેવલોકે જવાથી છાસઠ આગરોપમ થાય ત્રીજી વાર બારમા દેવલોકથી ચ્યવી મનુષ્ય થઈ અનુસર વિમાનમા તેત્રીશ સાગરોપમની મ્થિનિવાળો દેવ થાય ત્યાથી નીકળી મનુષ્ય થઈ પુન અનુસર વિમાનમા તેત્રીશ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થાય અનુસર વિમાનના પાય લેદ છે તેમાના અર્હી ચાર અનુસર વિમાન જાણવા કારણ કે સર્વાર્થસિદ્ધ

વિમાનમા અજઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીશ સાગરોપમની જ છે ચાર
અનુત્તર વિમાનમા જઘન્ય એકત્રીશ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટી
સ્થિતિ તેત્રીશ સાગરોપમની છે એટલે બે વાર ચાર અનુત્તર વિમા-
નમા જવાથી છાસ્રક સાગરોપમ થાય ૭૪૦ નારદીમા ૨૨ સાગરોપમ,
સૌધર્મ દેવલોકે ૪ પાંચોપમ, અનુત્તર વિમાનમા બે વાર જવાથી ૬૬
સાગરોપમ, બારમા દેવલોકે ૪૭ વાર જવાથી ૬૬ સાગરોપમ, નવમી
શ્રેણિકામા એક વાર જવાથી ૩૧ સાગરોપમ આ પ્રમાણે એક ૬૦
૨૨+૬૬+૬૬+૩૧=૧૮૫ સાગરોપમ અને ચાર ૫ યોપમ થયા

મથ્ન ૪૮—પુદ્ગલોના લેદ કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર —શ્રીપદ્મવજ્રાસૂત્રના અગિયારમા બાપાપદમા પુ. ૧ ।
લોના લેદ પાંચ પ્રકારે જલાન્યા છે તે આ પ્રમાણે —તેમિણ મત !
દ્વાણ કતિનિહ મેષ વણ્ણત્તે ? ગોચમા ! પચવિહ મેષ વણ્ણત્તે,
ત જહા-સ્વહમેદ, વચરમેદ, ચુણ્ણિયામેદ, અણુતટિયામેદ,
ઉક્કરિયામેદ ।

હે ભગવન્ ! તે દ્રવ્યોના લેદ કેટલા પ્રકાર છે ? હે ગોતમ !
લેદ પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે —ખડલેદ, પ્રતરમેદ,
ચૂર્ણિકાલેદ, અણુતટિકાલેદ અને ઉત્કૃષ્ટિલેદ શ્રીભગવતીસૂત્રના
પાંચમા શ્લોકના આવા ઉદ્દેશામા પણ સુતકેતલિની વ્યાખ્યાના
આલેખી છે ત્યાં પણ પુદ્ગલોના લેદ પાંચ પ્રકારે કહ્યો છે તે
આ પ્રમાણે —દ્વહ પુદ્ગલોના મેદ પચ્ચધા મપતિ સ્વણ્ણાદિમે-
દાત્ત ત્ત્ર મ્વણ્ણમેદ. સ્વણ્ણશો થો મપતિ લોષ્ણાદેરિય, પ્રતરમેદ
અમ્પટલોનામ્ દ્વહ । ચૂર્ણિકામેદ તિલાદિચૂર્ણવત્, અણુત-

ટિકામેદ અવટવટમેદવત્, ઉત્કરિકામેદઃ ઇરણ્ડવીજા
નામિતેતિ । પુફ્ફગવોના ખડ વિગેરે પ્રકારથી પાચ પ્રકારનું લેદન
કહેવું છે તેજા વિગેરેની પેઠે દુકડે દુકડારૂપે પુફ્ફગવોના લેદા
વાને ખડભેદ કહે છે, અજ્જપત્થની પેઠે પુફ્ફગવોના લેદાવાને પ્રતર
ભેદ કહે છે, તથા વિગેરેના વૃષ્ટીની પેઠે પુફ્ફગવોના લેદાવાને
ચૂર્ણિકાભેદ કહે છે, દૂવાના કાઠાની નરાઠોની પેઠે પુફ્ફગવોના
લેદાવાને અનુવટિકા ભેદ કહે છે અને એરડાના બીજની પેઠે
પુફ્ફગવોના લેદાવાને ઉત્કરિકા ભેદ કહે છે

પ્રશ્ન ૪૮ — સાત બવ ઉપરાઉપરી તિર્યચપણું પામીને
સાત વખત નરકદ્વિક જાધીને આઠમા બવમા મનુષ્ય ધર્મ
ક્ષપકથેણિ પ્રાપ્ત કરે ?

ઉત્તર — કર્મપ્રકૃતિની મલયગિરિસૂગિવિરચિત ટીકાના પત્રાક
૧૦૬ માં આ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશમકમની વ્યાખ્યામાં આ બીના
જણાવેલી છે તે આ પ્રમાણે—પૂર્વકોક આયુષ્યવાળા તિર્યચના
ઉપરાઉપરી માત્ર બવ કરે ત્યાં સાત બવમા નરકગતિ અને
નરકાનુપૂર્ણ જાધે તતોઽદમમવે મનુષ્યો ભૂત્વા ક્ષપકથેણિ
પ્રતિપન્નોઽન્યત્ર તન્નરકદ્વિક મમ્મમયન્ ચરમસહોમે મર્વ
સક્રમેણ તમ્યોત્કૃષ્ટ પ્રદેશસત્રમ કરોતિ ॥

ત્યારબાદ આઠમા બવમા મનુષ્ય ધર્મને ક્ષપકથેણિને પ્રાપ્ત
કરે તો મતો તે નરકદ્વિકને અન્યત્ર ન કમાવતો મતો પ્રાતે સર્વ
તકમવડે જાધી પ્રકૃતિ સમાવી દેય તેને ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશસત્રમ કહીએ

પ્રશ્ન ૫૦ — દ્રવ્યપ્રાણ તથા જાવપ્રાણ કેને કહેવાય ?
તથા એકલા જાવપ્રાણ કેને હોય ?

• ઉત્તર — જીવવિચારસૂત્રની ટીકામાં જણાવ્યું છે કે દ્રવ્ય પ્રાણ તથા બાવપ્રાણ મન્મારી જીવને હોય છે દ્રવ્યપ્રાણ પાચ ઇદ્રિયાદિક બાણવા અને બાવપ્રાણ જ્ઞાનાદિ બાણવા આક કર્મનો નાશ કરવાથી શરીરતત્ત્વના આત્મનિક વિયોગવાળા સિદ્ધ પરમાત્માને અનતજ્ઞાન, અનતદર્શન, અનતચાન્ત્રિ અને અનતવીર્ય એમ ચાર બાવપ્રાણ જ કહેલા છે

પ્રશ્ન ૫૧ — ચરણમીતરીના તથા કરણમીતરીના લે. જણાવો

ઉત્તર — શ્રી દશનૈકાલિકનૂત્રની હરિભદ્રસૂત્રિવિશિષ્ટ ટીકાના પત્રાક ત્રીજામાં ચરણમીતરીના તથા કરણમીતરીના લે. જણાવેલા છે તે આ પ્રમાણે —

યય સમણઘમ્મ સનમ, વેયાગ્ગ ચ રમગુત્તીઓ ।

જાણાદિતિય તત્ત્વ, કોહનિગ્ગહાઢ ચરણમેય ॥ ૧ ॥

પાંચ મહામત્ત, દશ પ્રકારનો શ્રમણઘર્મ, મત્તર પ્રકારનું સંજમ, દશ પ્રકારે વેયાગ્ગ, નવ પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય, જ્ઞાનાત્તિ ત્રિક, ગાર પ્રકારનો તપ અને ચાર ક્ષાયનો નિશ્ચય એ પ્રમાણે ચરણમીતરીના સીતર લે. બાણવા ૫+૧૦+૧૭+૧૦+૬+૩+૧૭+૪=૭૦

પિંડવિમોહિ મમિદ્, મારણા પટિમાય કદિયનિરોહો ।

પટિલેહણ મુત્તીઓ, અમિગ્ગહા ચેવ કમ્મ ત્તુ ॥ ૨ ॥

ચાર પ્રકારની પિંગ્વિગુહિ, પાંચ મમિતિ, અનિત્યાદિ ગાર પ્રકારની બાવના, માધુની ગાર પ્રતિમા, પાંચ ઇદ્રિયોનો નિરોધ, મુહપત્તિની પચ્ચીશ પટિલેહણ, ત્રણ પ્રકારની મુત્તિ અને

ચાર પ્રકારનો અભિગ્રહ—એ પ્રમાણે કરવુસીતરીના સીતરે
લેદ લાલવા (૪ ૫ ૧૨ ૧૨ ૫ ૨૫ ૩ ૪=૭૦)

પ્રશ્ન ૫૨—ઋદ્ધિના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—ઋદ્ધિના ત્રણ પ્રકાર છે લોગર્ધિ, પાપર્ધિ અને
પુણ્યર્ધિ આ અધિકાર માદ્ધવિધિમા પ્રતિપાદન કરેલ છે

પ્રશ્ન ૫૩—કઈ ચાર વસ્તુઓ કરવા યોગ્ય છે ?

ઉત્તર—શ્રી પાર્શ્વનાથ (ગદ્ય) ચરિત્રમા નીચે બતાવેલી
ચાર વસ્તુઓ કરવા યોગ્ય કહી છે —

ત્યજ દુર્જનસસર્ગં, ભજ માધુસમાગમ ।

દુરુ પુણ્યમહોરાત્ર, સ્મર નિત્યમનિત્યતામ્ ॥ ૧ ॥

દુર્જનના સંગનો ત્યાગ કરવો, માધુજનનો સમાગમ કરવો,
ચોપીશે કવાઠ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવુ અને સ સારની અનિત્યતા
અમરણ કરવુ

પ્રશ્ન ૫૪—આઠ પ્રકારનો સ્પર્શ શેમા કહેલો છે ?

ઉત્તર—શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રની વૃત્તિમા આઠ પ્રકારના સ્પર્શ
વ્યાખ્યા જણાવેલી છે તે આ પ્રમાણે —

જત્ર ચ સ્તિગ્ધરૂઢશીતોષ્ણાશ્ચત્વાર ઇવ અણુપુ સમવન્તિ,
સ્વધેષ્વષ્ટાવપિ યયાસમવમમિધાર્નીયા. ।

એકા પરમાણુમા જુદા જુદા સમયને આશ્રીને શીત, ઉષ્ણ,
શિતગ્ધ અને રૂઢ એ ચાર સ્પર્શ હોય એક પરમાણુમા

મમયે તો શીત અને સ્નિગ્ધ અથવા ગ્રીત અને ડક્ષ અથવા ઉષ્ણ અને સ્નિગ્ધ અથવા ઉષ્ણ અને ડક્ષ એ ચાર પ્રકારમાંથી કોઈપણ પ્રમાણના એ સ્પર્શ હોઈ શકે તે કે પરમાણુમાં સ્પર્શ મળી શુદ્ધ જુના મનો કે નો પણ બહુમતે પરમાણુમાં ચાર સ્પર્શ મનાય છે આઠ સ્પર્શ તો બાહર પશ્ચિમી સ્પર્શોમાં જ હોય

પ્રશ્ન ૧૫૫ — પાચ મુદ્રા પ્રતિષ્ઠામાં તથા મન્ત્રાદિ વિધાનમાં કરવામાં આવે છે તેનો સ્વેદ જણાવો

ઉત્તર — શ્રીમાન્ દેવમૂરિચિરચિત મૂરિમન્ત્રસ્તોત્રમાં પાચ મુદ્રાની આ ગાવા જણાવેલી કે —

સૌહર્ગ પરમિદિ, પચયણ મુરહિ રુપજલિ જ્ઞાણે ।

મુદ્રા પણગમ્મેય, રાયવ્ય મવ્યકાલપિ ॥ ૧ ॥

સૌહર્ગમુદ્રા, ગમેષ્ઠિમુદ્રા, પ્રવચનમુદ્રા, મુરખિમુદ્રા (વનુ-મુદ્રા) અને અજનિમુદ્રા એ સાચ મુદ્રાઓ જણાવી

પ્રશ્ન ૫૬ — કે ચાલની અભિવાધાવાળા છપો મળ્યા છે કે થોડા ?

ઉત્તર — પ્રમખિન્દુ પ્રકરણની શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરિચિરચિત રીકામાં જણાવ્યું છે કે —

શ્રેયોર્ધનો દિ ભૂયામો, લોકે લોકોત્તરે ચ ન ।

સ્તોકાદિ રત્નપણિજ, સ્તોકાશ્ચ સ્વાત્મમોઘક્ષા ॥ ૧ ॥

લૌકિકમાં અને લૌકોત્તરમાં કલ્યાણની અભિવાધાવાળા છપો જણાવેલ છે, કારણ કે જેમ તેના વેપારી થોડા હોય તેવી જ રીતે આત્મસાધન મનારા (મોક્ષની વાછાવાળા) છપો થોડા હોય છે

પ્રશ્ન ૫૭—આવર્જિતરણુ ચોલે શું ? અને આવર્જિત
કરણ કેટલા સમયનું હોય ?

ઉત્તર—શ્રી વિશેષાવરયકસૂત્રની ગાથા ૩૦૫૦-૩૦૫૧
ની ટીકામાં જણાવ્યું છે કે—કેવળીમસુઘાત કરવાની મંત્રાવાળા
કેવળના ૧૧ પ્રથમ આવર્જિતરણુ ૨ છે જોલે ૩ સમુદ્ધાત કરવા
માટે પ્રથમ ' માત્ર હવે આ કરણુ જોડજો ' એવા પ્રકારનો
કેવળજ્ઞાનીનો જે ઉપયોગ ત અથવા ઉચ્ચાવગિકામાં કમ પ્રણેપરૂપ
વ્યાપાર તે આવર્જિતરણુ કહેવાય આવર્જિતરણુ કેટલા સમયનું
હોય તેના માટે પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં પ્રશ્ન થયેલ છે કે—“ હે ભગવત !
આવર્જિતરણુ કેટલા સમયનું હોય ? ” હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત
સમયવાળા અતર્ક્યદર્શના પ્રમાણવાળું આવર્જિતરણુ જાણવું

(મસુદ્ધાત બધા કેવળી ન કર, આવર્જિતરણુ તો બધા
કેવળી કરે)

પ્રશ્ન ૫૮—આયુષ્ય કર્મમાં શુભ્રદ્ધી થાય કે નહિ ?

ઉત્તર—શ્રી વિશેષાવરયકસૂત્રમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે કે
આયુષ્ય કર્મની શુભ્રદ્ધી થતી નથી, તે તો જેવું બાંધ્યું હોય
તેવું વંદાય છે

પ્રશ્ન ૫૯—લૌકાતિક દેવોના વિમાનમાં રહેતા દેવોની
આયુષ્યની સ્થિતિ કેટલા પ્રમાણવાળી છે ?-

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીસૂત્રના છઠ્ઠા શતકના પાંચમા ઉદ્દેશમાં
જણાવ્યું છે કે—લૌકાતિક દેવોના વિમાનોમાં રહેતા દેવોની સ્થિતિ
આઠ સામરોપમની હોય છે

પ્રશ્ન ૬૦ —લોકાતિક દેવોના વિમાનોમા દેવપણે પૂર્વે
હવે અનતી વાર ઉત્પન્ન થયા છે ?

ઉત્તર —લોકાતિક દેવોના વિમાનોમા દેવપણે પૂર્વે હવે
અનતી વાર ઉત્પન્ન થયા નથી, કારણ કે ત્યાં સંખ્યાતી વખત જ
ઉત્પન્ન થવાપડે. શ્રી હવાહવાબિગમ સૂત્રમા કહેલું છે

પ્રશ્ન ૬૧ —એક નિગોદમા કેટલા હવ હોય ?

ઉત્તર —અતીત, અનાગત અને વર્તમાનકાળના જેટલા સમય
ધાય તેના કરતાં અનંતગુણા હવો એક નિગોદમા હોય છે

પ્રશ્ન ૬૨ —પુદ્ગલવિપાકી કેટલી પ્રકૃતિ છે ? શેત્રવિપાકી
કેટલી પ્રકૃતિ છે ? ભવવિપાકી કેટલી પ્રકૃતિ છે ? અને હવવિપાકી
કેટલી પ્રકૃતિ છે ?

ઉત્તર —પુદ્ગલવિપાકી જ્ઞોશ પ્રકૃતિ છે, શેત્રવિપાકી ચાર
પ્રકૃતિ છે, ભવવિપાકી ચાર પ્રકૃતિ છે, હવવિપાકી અઢોતેર
પ્રકૃતિ છે

પ્રશ્ન ૬૩ —શ્રી જિનેશ્વરની બાષા સર્વને સ્વભાષામા કેવી
રીતે પરિણમે ?

ઉત્તર —શ્રી આવશ્યક નિર્ચુકિતની મલયગિરિસૂરિવિરચિત
ટીકામા જણાવ્યું છે કે-મેઘવૃદ્ધિના પાણી જેમ જુદા જુદા
ભાજનોથી વિવિધ વર્ણાદિવાળા થાય છે તેમ શ્રી જિનેશ્વરની
પાણી પણ સર્વ હવોને સ્વસ્વભાષાપણે પરિણમે છે

પ્રશ્ન ૬૪ —સમાચારી કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર — શ્રીવિશેષાવશ્યક સૂત્રમા પ્રતિપાદન થયું છે કે સમાચારી ત્રણ પ્રકારે છે પહેલી ઓધસમાચારી, તે સામાન્યથી પડિવેદણુ આદિ સાધુસમાચારી હેવાય છે તે ઓધનિર્ધુક્તિથી જાણવી બીજી દશવિધ (ચક્રવાવ) સમાચારી તે ઇન્દ્રગોકાર-મિથ્યાદૃષ્ટિ ૧૧ દશ પ્રકારની માધુસમાચારી આવશ્યકનિર્ધુક્તિથી જાણવી અને ત્રીજી પદવિભાગસમાચારી તે છેન્દ્રોત્તેજાદ્વારા જાણવી આ ત્રિવિધ સમાચારીમા પ્રથમ ઓધસમાચારી નવમા, પૂર્વગત આચાર નામની ત્રીજી વસ્તુના વીશમા પ્રાબૃતાન્તર્ગત ઓધ પ્રાજ્ઞપ્રાજ્ઞમાથી ઉદ્ધરીને પરમોપકારી કરેલાજી પૂર્વાચાર્યોએ વર્તમાન સમયના આ પશુદિ તથા આપાધુવાળા માધુઓન ઉપનામ માટે ઓધનિર્ધુક્તિ નામનો મક્ષિત ગ્રન્થ રચ્યો તેમ છે કેમકે ઉપર કહેવા મર્ત્ય શુતનુ અધ્યયન આ કાગળા જીવો કરી શકે નહિ તેથી આગળ ઉપર તે શુત વિચ્છેદ થયે એમ જાણીને કૃપાજી આચાર્યોએ અનુશ્રવ કરવા માટે ઉપરના શુનમાથી ઉદ્ધરીને ઓધનિર્ધુક્તિરૂપે આપી છે દશવિધ સમાચારી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના હવીશમા અધ્યયનમાથી ઉદ્ધરીને ઘોડા વખતના જ ચારિત્ર મહલ કરેલા અને તે શુતનુ અધ્યયન ન કરી ગયે એવા માધુઓ પર ઉપકાર કરવાને માટે ઇન્દ્રગોકાર મિથ્યાદૃષ્ટિ મક્ષિતપણે રચીને આપી છે અને છેદગ્રન્થ સંજ્ઞાથી પદવિભાગસમાચારી નવમા પૂર્વાચાર્યો ઉદ્ધરી છે

પ્રશ્ન ૨૫ — જ્યાં પ્રવચન સમયસરણ થયું હોય તથા જો સાધુએ સમયસરણ પૂરું ન કરી હોય તે ત્યાં ન આવે તો તેને પ્રાર્થવિત્ત આપે કે કેમ ?

ઉત્તર — આવશ્યક સૂત્રની નિર્ધુક્તિની ગાંધા પદ્ધતિની તે મલયગિરિસુવિરવિન ટીકામા જણાવ્યું છે કે —

યત્ર તત્તીર્થકરપેક્ષયા અપૂર્વમ્ અમૃતપૂર્વમ્ મમત્તમરણ
 ને દૃષ્ટ પૂર્વે વા યેન શ્રમણેન મ દ્વાદશમ્યો યોજનેમ્ય આગ
 ચ્છતિ, અંય નાગચ્છતિ અગ્રયા તતોઽનાગતે સતિ લઙ્હુયત્તિ
 ચતુર્લઘવઃ પ્રાયશ્ચિત્તમ્ ॥

જ્યા અપૂર્વ (પ્રથમ) સમવસરણ થયું હોય, જે માધુએ
 પૂર્વે સમવસરણ ન દીધું હોય તે બાજુ યોજન દ્વરથી પણ ન
 આરે તો તેને આર લઘુપ્રાયશ્ચિત્ત આવે

પ્રશ્ન ૬૬ — આ પ્રકારની બાષામા કેવલિભગવતને કહ્યું
 બાસ હોય ?

ઉત્તર — આ પ્રકારની બાષામાથી કેવલિભગવતને પ્રથમ
 સત્યાબાષા તથા ચોથી અસત્યામૃષા (વ્યવહારબાષા) બે
 બે પ્રકારની બાષા હોય છે

પ્રશ્ન ૬૭ — રાજામા કેટલા ગુણ હોય ?

ઉત્તર — કાળવૈક્રમપ્રકાશના પત્રાંક ૪૪મા જ્ઞાન્યુ છે
 કે-છત્તિમાહિત્ય પત્તિવગુણેહિં સત્તુતો ॥ રાજામા છત્રીશ ગુણો
 કહેલા છે - ૧ અગોપાગ ખડિત ન હોય, ૨ સપૂર્ણ શુભ લક્ષણ
 વાળો હોય, ૩ રૂપથી શોભતુ ચરીર હોય, ૪ મદ સક્તિ હોય, ૫
 જગતમા પરાક્રમી ગણાય તવો હોય, ૬ યશવાળો હોય, ૭ દયાગુ
 હૃદયવાળો હોય, ૮ કળાઓ ઉપાર્જન કરતો હોય, ૯ શુદ્ધ રાજ
 ધીજ હોય, ૧૦ વૃદ્ધ પુરુષોનાં વચનને અનુસરનારો હોય, ૧૧
 ત્રણ પ્રકારની શક્તિવાળો હોય, (મન્ત્રશક્તિ-હિમાદ્રશા
 નાર્યશક્તિ), ૧૨ પ્રજાપ્રેમી હોય, ૧૩ પ્રજાના શુરુરૂપ

૧૪ ત્રણે પુરુષાર્થને સમાનપણે સાધનારો હોય, ૧૫ અશ્વય
 સકારવાળો હોય, ૧૬ સત્ય પ્રતિષ્ઠાવાળો હોય, ૧૭ દૂતની દષ્ટિ
 વાળો હોય (જેના દૂતો ચોતરફ ફરતા હોય) ૧૮ દુરથી
 બીજાના વિચારને જાણનારો હોય, ૧૯ કોઈ પણ આરભેલા
 કાર્યને પૂર્ણ કરનારો હોય, ૨૦ શસ્ત્રપ્રવીણ હોય, ૨૧ શાસ્ત્ર
 પ્રવીણ હોય, ૨૨ દુષ્ટનો નિશ્ચય કરનારો હોય, ૨૩ સજ્જન ઉપર
 અનુચલ કરનારો હોય, ૨૪ ચાર પ્રકારના ઉપાયથી રાજ્યલક્ષ્મી
 મેળવેલી હોય, ૨૫ હાતાર હોય, ૨૬ અવશ્ય જ્ય મેળવનાર
 હોય, ૨૭ ન્યાયપ્રિય હોય, ૨૮ ન્યાય જાણનારો હોય, ૨૯
 વ્યસન રહિત હોય, ૩૦ ઘણા વીર્યવાળો હોય, ૩૧ ગંભીર
 તાવાળો હોય ૩૨ ઉદાર હોય, ૩૩ હોશિયાર હોય, ૩૪
 દુશ્મને જ્યાંસુધી નમસ્કાર નથી કર્યો ત્યાંસુધી જ દુશ્મન પ્રત્યે
 ક્રોધવાળો હોય, (શત્રુએ પ્રજ્ઞામ કર્યો કે તરત જ જેનો ક્રોધ
 દૂર થઈ જાય) ૩૫ તત્ત્વને જાણનાર હોય, ૩૬, સત્ત્વશાળી હોય

પ્રશ્ન ૬૮ — કેવલિભગવત સહી કહેવાય કે અસહી કહેવાય ?

ઉત્તર — પચમ પ્રશ્નની શ્રીમત્તથગિરિસૂરિવિરચિત ટીકાના
 પત્રાક ૩૬ માં આ જણાવ્યું છે કે કેવલીભગવત દ્વિયમતનો અપેક્ષા
 વડે સહી કહેવાય અને મનોવિજ્ઞાનનો અપેક્ષાએ અસહી કહેવાય.

મળકરણ કેવલિણોઽવિ અરિય તેણ સન્નિણો યુચતિ, "

મળોવિજ્ઞાણ પઙ્કચ તે સન્નિણો ન હવતિ ।

પ્રશ્ન ૬૯ — મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ-આ
 ચાર બંધના હેતુ ચોદે ગુણસ્થાનકે હોય. કે દરેક ગુણ
 નાનકે દેરફાર હોય ?

ઉત્તર — પચસ ગ્રહની મળવાગરિસૂરિવિરચિત્તીકાના પત્રાક
 ૧૨૭ મામા જણાવ્યું છે કે—આ ચારે પ્રકારના બધના હેતુ થાદ
 શુભસ્થાનકમા હોના નથી પણ દરેક શુભસ્થાનકે ફેરફાર નહિ
 છ મિથ્યાદદિ શુભસ્થાનકે—મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને
 યો । આ ચારે બધના હેતુ હોય જે આસ્વાદનશુભસ્થાનક—મિથ
 દદિશુભસ્થાનક—અવિરતિમમ્યદદિશુભસ્થાનક આ ત્રણે શુભ
 મ્થાનકમા અવિરતિ, કષાય અને યોગ એ ત્રણ બધના હેતુ હોય
 ■ કેશવિરનિશુભસ્થાનકે કિચિત્ ન્યૂન ત્રણ બધના હેતુ હોય છે
 પ્રમત્તશુભસ્થાનકે, અપ્રમત્તશુભસ્થાનકે, અપૂર્વકરણશુભસ્થાનકે,
 બનિવૃત્તિવાદ શુભસ્થાનકે અને સૂક્ષ્મમ પગાયશુભસ્થાનકે—આ
 પાંચ શુભસ્થાનકે કષાય અને યોગ એ બે બધના હેતુ હોય
 છ ઉપશાત્તમોહશુભસ્થાનકે—ક્ષીણમોહશુભસ્થાનકે—સયોગીકેવલિ
 શુભસ્થાનકે કેવળ યોગ એક જ બધનો હેતુ હોય છે અયોગી
 કેવલિશુભસ્થાનકે બધહેતુનો અભાવ છે (તેઓ અબધક છે)

પ્રશ્ન ૭૦ — સશય એટલે શું ? વિપર્યય એટલે શું ?
 બનધ્યવમાય એટલે શું ? અને યદ્વજ્ઞા એટલે શું ?

ઉત્તર — નિશ્ચય વિનાશ બ ને પક્ષનુ જ્ઞાન થાય તે સશય
 કહેવાય પદાર્થથી ભલ્લુ જ્ઞાન થાય તે વિપર્યય કહેવાય
 પદાર્થના સ્વરૂપનો જ્યાલ ન આવે એવુ સામાન્ય જ્ઞાન તે
 અનધ્યવમાય કહેવાય કોઈ વાર ઘટ શબ્દ સામગ્રીને ધટનુ
 જ્ઞાન થાય અને કોઈક વખત ઘટ શબ્દ આમગ્રીને ધટનુ જ્ઞાન
 થાય તેને યદ્વજ્ઞા કહેવાય

પ્રશ્ન ૭૧ — એકાત્મિક કોને કહેવાય ?

ઉત્તર — શ્રી વિશેષાવશ્યક સૂત્રની જાણ થયે માની-ટીકામાં જણાવ્યું છે કે—જેનાથી જરૂર ફળ થાય, ફળ વધા વિના ન જોઈ તે ઔષ્ઠનિક લાભકારી કહેવાય

પ્રશ્ન ૭૨ — માતૃગી નરકમાંથી નીકળીને તથા તેડવાયુમાંથી નીકળીને જીવ તરત જ મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત કરે ?

ઉત્તર — શ્રી વિશેષાવશ્યક સૂત્રની જાણ થઈ પડે તેટલા પ્રતિપાદન કર્યું છે કે—મત્તમમહીનેરટયા તેડગાઠ અણત રગદ્ધા ન ય પારે માણુસ્સ ॥ માતૃગી નરકમાં નારકીઓને તથા તેડવાયુમાંથી નીકળેલા જીવોને તરત જ મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત નહીં

પ્રશ્ન ૭૩ — માતૃ અમત્યના ઘર જોવાય છે તે કયા જાણવા ?

ઉત્તર — કથોરતનામ્ રમા માતૃ અમત્યના ઘર કહેવા છે તે આ પ્રમાણે—

વણિરૂ પળ્યાગના દસ્યુર્ધૂતકૃત્પારદારિકા ।

સ્વર્ધમાધકનિદ્રાદ્, મમ્માસત્યસ્ય મદિર ॥ ૧ ॥

વાણીઓ, વેશ્યા, ચોર, જુગારી, પરદારાણપદ, કુવાર્ધ સાધક અને નિદ્રાલુ એ સાત અમત્યના ઘર કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૭૪ — વૈકિયમિશ્રકાયયોગ જીવોને કઈ અવસ્થામાં હોય ?

ઉત્તર — પચસમહની શ્રીમલયગિરિસુરિવિરચિત ટીકાના પગાક ત્રીજામાં જણાવ્યું છે કે—વૈકિયમિશ્ર કાયયોગ દેવનારકીઓને પચાસાવસ્થામાં હોય ॥ મનુષ્ય અને નિર્ધનને ઉત્તરવૈકિયની

શરૂઆતમા અને વૈક્રિયનો સમાપ્તિમા વૈક્રિયમિત્ર હોય છે એમ
કેટલાક આચાર્ય કહે છે

પ્રશ્ન ૭૫ —ઔદારિકમિત્ર કાયયોગ છવોને કઈ અવસ્થામા
હોય ? -

ઉત્તર —પ્રથમ અહની શ્રી મવયગિરિસૂરિવિરચિત ટીકાના
પત્રાક ચોથામા જણાવ્યું છે કે ઔદારિકમિત્ર મનુષ્ય અને તિર્યંચને
અપર્યાપ્તાવસ્થામા હોય છે તથા કેવલીસમુદ્ધાત અવસ્થામા આક
સમયો પૈદી ત્રણ મમયે હોય છે

પ્રશ્ન ૭૬ —અહજ, પોતજ, જરાયુજ અને આપપાતિક
એટલે શું ?

ઉત્તર —હસ વિગેરે પક્ષીઓ અહજ જાણવા, હસિ વિગેરે
પોતજ જાણવા, મનુષ્ય વિગેરે જરાયુજ જાણવા અને દેવ,
નાગકી આપપાતિક જાણવા.

પ્રશ્ન ૭૭ —કેટલા કેવળીને વેદનીય આદિ ત્રણ કર્મ
જાણ હોય અને આયુષ્ય થોડું હોય એવું કાણુ શું ?

ઉત્તર —આયુષ્યના બધનો પગિણામ કોઈ એવા જ પ્રકારને
છે કે છેવટે તે આયુષ્ય વેદનીયાદિ કર્મની અપેક્ષાએ થોડું
અથવા સમાન હોય છે, પરંતુ અધિક હોતું નથી, કારણ કે આયુ
ષ્યનો બધકાળ અન્નર્મુહૂર્ત માનવ હોવાથી અને બધપગિણામના
તેવા સ્વભાવથી તેનો અધુરમ થાય ॥ અને વેદનીયાદિ ધ્રુવમધી
હોવાથી તેના બધનો પરિણામ તેવો નથી તેથી આયુષ્ય
થોડી અનિવાણુ હોય છે અને વેદનીયાદિ કર્મ તેવું હોતું નથી.

પ્રશ્ન ૭૮ — દેવ તથા નારકીને કેટલા શુભસ્થાનક હોય ?

ઉત્તર — પચસ ગ્રહમા પ્રતિપાદન કર્યું છે કે દેવ તથા નારકીને પ્રથમ મિથ્યાદષ્ટિ, ણીજી આસ્વાદન, ત્રીજી મિથ્યાદષ્ટિ અને ચોથા અવિરનિમગ્ન્યદષ્ટિ એ ચાર શુભસ્થાનક હોય

પ્રશ્ન ૭૯ — નિર્યાચને કેટલા શુભસ્થાનક હોય ?

ઉત્તર — પૂર્વોક્ત ચારની સાથે દેશવિરનિ મેળવતા પાંચ શુભસ્થાનક હોય

પ્રશ્ન ૮૦ — મનુષ્યને કેટલા શુભસ્થાનક હોય ?

ઉત્તર — મનુષ્યમા અભવ્યને બાદ કરીને બાકીના બધા જીવોને ચૌદે શુભસ્થાનક હોય અભવ્યને પહેલું શુભસ્થાનક જ હોય

પ્રશ્ન ૮૧ — એકે દ્વિય અને વિશ્વેન્દ્રિયમા કેટલા શુભસ્થાનક હોય ?

ઉત્તર — એકે દ્વિય અને વિશ્વેન્દ્રિયમા મિથ્યાદષ્ટિ અને આસ્વાદન એ બે શુભસ્થાનક હોય

પ્રશ્ન ૮૨ — માટે નરકમા કેટલા પાપકા છે ? અને નરકા વામ કેટલા છે ?

ઉત્તર — માટે નરકમા જોગતુ ત્યામ પાપકા છે અને નરકાવામ ચોરાશી લાખ છે

પ્રશ્ન ૮૩ — પાપે પ્રકારની નિદ્રાનુ સ્વરૂપ જણાવો

ઉત્તર — દર્શનાવશીય કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિ નવ કહેલી છે તે ૧ આ પાપ નિદ્રા દર્શનાવશીય કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિ રૂપે છે

સુહૃપડિવોહા નિદ્રા, દુહૃપડિવોહા ય નિદ્રાનિદ્રા ય ।
 પયલા હોઈ ઠિયસ્મ ં, પયલાપયલા ય ચક્રમતો ॥ ૧ ॥
 ધીળદ્વિ પુણ અદ્મકિલિઠ્ઠકમ્મસ્સ વેયણે હોઈ ।
 મહાનિદ્રા દિણચિત્તયવાવારપમાહણી પાય ॥ ૨ ॥

સૂતેલા મનુષ્યને સુખેથી જાગત કરાય તેનું નામ નિદ્રા કહેવાય, અથવા નખના સ્પર્શમાત્રથી જાગત થાય તેનું નામ નિદ્રા કહેવાય સૂતેલા મનુષ્યને ઘણા અવાજવડે જાગત કરાય તેનું નામ નિદ્રાનિદ્રા કહેવાય એકા એકા અથવા ઊભા રહેલાને નિદ્રા આવે તેનું નામ પ્રચલા કહેવાય ચાલતા ચાલતા નિદ્રા આવે (જેમ ઘોડાને) તે પ્રચલાપ્રચલા કહેવાય આત્મામા એકઠી થયેલી શક્તિવિશેષ જે સૂતેલી અવસ્થામા જાગત થાય (ઉઠય થાય) તે સમયે પ્રથમ સ ધમણુવાળાને વામુદેવનું જેટલું બળ હોય છે તેનાથી અર્ધબળ સ્થાનધિ (ધીલુદ્ધી) નિદ્રાવાળાને હોય છે આ પાંચે પ્રકારની નિદ્રા દર્શનલક્ષિનો ઉપધાત કરનારી છે

પ્રશ્ન ૮૪ —કોમ્પણ પ્રાણીને લક્ષિઓ પ્રાપ્ત થાય છે તે કયા ઉપયોગે પ્રાપ્ત થાય ?

ઉત્તર —શ્રી પશ્યમમદની શ્રી મલયગિરિસુગિવિરચિત્તીરાના પ્રત્રાક ૯૧ માં જણાવ્યું છે કે દરેક લક્ષિઓ જ્યારે પ્રાપ્ત થાય છે તે ઉપયોગે વર્તતા જાય છે, પરંતુ આ ઉપયોગે વર્તતા પ્રાપ્ત થતી જાય છે.

સવ્વાઓ લક્ષીઓ માણગામોગોવત્તસ્સ, ન
 વઓગોવત્તસ્સ ॥

પ્રશ્ન ૮૫ — ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની સાદિ અનંત સ્થિતિ કદં અપેક્ષાએ સમજવી ?

ઉત્તર — પચસ મહાની મલયગિરિસૂરિવિરચિત । ટીકામા જણાવ્યું છે કે ક્ષાયિક સમક્તિની મનુષ્યમણી તથા અનુસર વિમાનની અપેક્ષાએ તેત્રીશ સાગરોપમ ઝાઝેરી સ્થિતિ સમજવી અને શ્રીસિદ્ધપરમાત્માની અપેક્ષાએ સાદિ અનંત સ્થિતિ સમજવી

પ્રશ્ન ૮૬ — બારમા ક્ષીણમેહશુષ્કસ્થાનકના દ્વિચરમ સમયે કદં પ્રકૃતિઓ સત્તામાથી નાશ પામે છે ?

ઉત્તર — સમતિ નામના છઠ્ઠા કર્મશ્રવ્યની ગાથા ૬૭ ની ટીકામા જણાવ્યું છે કે બારમા ક્ષીણમેહશુષ્કસ્થાનકના દ્વિચરમ સમયે મત્તામાથી નિદ્રા અને પ્રચલા આ બે પ્રકૃતિઓ મર્વયા નાશ પામે છે

પ્રશ્ન ૮૭ — બારમા ક્ષીણમેહશુષ્કસ્થાનકના ચરમ સમયે કેટલી પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થાય છે ?

ઉત્તર — સમતિ નામના છઠ્ઠા કર્મશ્રવ્યની ગાથા ૬૭ ની ટીકામા જણાવ્યું છે કે

તમ્મિશ્ચ દ્વિચરમમયે નિદ્રાદ્વિક સ્વરૂપસત્તાપેક્ષયા ક્ષીણ, ચતુર્નશાના ચ શેષપ્રકૃતીના ચરમસમયે ક્ષય । તથા ચાદ સ્ત્રાકૃત-સ્ત્રીણક્સાયદુચર્મિ, નિદ્રાપયલા ય હુણઠ હુમત્યો । આવરણમતરાણ ઠુમત્યો ચરિમમમયમ્મિ ॥ ૧ ॥

બારમા ક્ષીણમેહશુષ્કસ્થાનકના દ્વિચરમ સમયે નિદ્રા અને પ્રચલાનો ક્ષય થાય છે ત્યારબાદ ચરમમયે

બાકીની નાનાવરણીયની પાચ પ્રકૃતિઓ અને દર્શનાવરણીયની ચાર પ્રકૃતિઓ (અમુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિર્ગન, કેવલ દર્શન) તથા અતરાય કર્મની પાચ પ્રકૃતિઓ કુલે ચૈદ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થાય છે

પ્રશ્ન ૮૮ — ઉત્કૃષ્ટા સુખમાકાળમા શુ હોય ?

ઉત્તર — શ્રી યાનાગસૂત્રના દશમા સ્વાનમા ઉત્કૃષ્ટ સુખ ના ૧૧૩ વર્ણન દશ સ્થાનોવડે કર્યું છે તે આ પ્રમાણે —

૧ બ્રહ્મણે વૃદ્ધિ થાય નહિ	૬ મનોહર ૩૦૦
૨ બળે વૃદ્ધિ થાય	૭ મનોહર ૩૫
૩ અમાધુને કોઈ વાદે-પૂજે નહિ	૮ મનોહર ૪૫
૪ સુસાધુની વદના પૂજા થાય	૯ મનોહર ૫૫ અને
૫ મનુષ્યો શુરુજનનો સમ્યગ્	૧૦ મનોહર ૨૫ર્શ
વિનય કરે	આ પાચ વાના હોય

આ દશ વસ્તુઓ ઉત્કૃષ્ટ સુખમાકાળમા હોય છે

પ્રશ્ન ૮૯ — ભાષા, વિભાષા અને વાર્તિક આ ત્રણેન વિસ્તારથી વ્યાખ્યા જણાવો.

ઉત્તર — શ્રી વિશેષાવશ્યકસૂત્રની ગાથા ૧૩૮૫ મામા અનુ યોગના એકાર્થિક પાચ નામો જણાવ્યા છે તે આ પ્રમાણે —

૧ અનુયોગ, ૨ નિયોગ, ૩ ભાષા, ૪ વિભાષા અને ૫ વાર્તિક ભાષા, વિભાષા અને વાર્તિકની વ્યાખ્યા ગાથા ૧૪૨૦ થી ૧૪૩૨ સુધીમા વિસ્તારથી પ્રતિપાદન કરેલી છે

તેમાથી ભાષા, વિભાષા અને વાર્તિકને ઉપયોગી વ્યાખ્યા અહીં જણાવવામા આવે છે

અનુયોગાચાર્યે કહેલા વ્યાખ્યાનથી જોણુ વ્યાખ્યાન જીજ્ઞાસુને કહે તે ભાષક કહેવાય, અનુયોગાચાર્યે કહેલા વ્યાખ્યાન જોડણુ જ વ્યાખ્યાન જીજ્ઞાસુને કહે તે વિભાષક કહેવાય અને અતિગ્રય પુદ્ધિમાન તેથી અધિક વ્યાખ્યાન કહે તે વાર્તિકકાર કહેવાય આ ત્રણેના સ્વરૂપમા છ ઉદાહરણો કહેલા છે કાષ્ઠ-લેખ્ય-ચિત્ર-લઠારી-કમળા અને માર્ગદેશક જેમ કોઈ કળાવાન કારીગર કાષ્ઠની અદર અમુક પ્રકારનો આકાર માત્ર કોતરી શકે છે, જીજ્ઞાસુ કોઈ તેવા સ્થૂલ અવયવોવાળુ કંઈક રૂપ કોતરી શકે છે અને વળી ત્રીજો કોઈ વિશેષ કળાવાન કારીગર સર્વ અવયવોવાળુ સંપૂર્ણ સ્વરૂપ ઉત્પન્ન કરી શકે છે, તેવી જ રીતે ભાષક કાષ્ઠમાત્ર મામાયિકાદિ સૂત્રનો કંઈક અર્થ માત્ર કહે છે, વિભાષક તેનો તે જ અર્થ અનેક પ્રકારે વિસ્તારીને કહે છે અને વાર્તિકકાર તે જ અર્થ સર્વ વ્યાખ્યાનના પ્રકારથી અતિ વિસ્તારથી કહે છે જેમ કોઈ લેખ્ય વસ્તુવડે પ્રથમ ઈ દ્રાદિ મળથી રૂપનો આકાર માત્ર થાય છે, પછી તેમા તેના વિશેષ આકાર જણાવાય છે અને પછી તે રૂપાકાર મર્વ પર્યાયવાળુ થાય છે તેમ સૂત્ર પણ ભાષકની ભાષા, વિભાષકની વિભાષા અને વાર્તિકકારના વાર્તિકથી જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ વ્યાખ્યાવાળુ થાય છે જેમ કોઈ ચિત્રકાર ભીંત આદિ ઉપર સામાન્યથી કોઈ રૂપનો આકાર માત્ર આવેખે છે, જીજ્ઞાસુ કોઈ વિશેષ કળાવાન તેની અદર હસ્તાળ આદિના રંગથી ગૌરવર્ણાદિ બાવો બતાવે છે અને ત્રીજો કોઈ વધારે કળાવાન તેની અદર સર્વ હાવભાવો બતાવી ચિત્રિત રૂપ

વાગ્દાની આમેદૂબ અવસ્થા બતાવે છે આ દષ્ટાંતમા દાર્શનિકની ચેતના પૂર્વવત્ત મમજવી જેમ કોઈ ભડારી આ ભાજનમા આપ્તા રત્નો છે એટલુ જ માત્ર જાણે, બીજો ભડારી તે રત્નોની જાતિ-પ્રમાણ વિગેરે જાણે અને ત્રીજો ભડારી તે રત્નોના સર્વ ગુણદોષ પણ જાણે આ દષ્ટાંતમાના પહેલા, બીજા અને ત્રીજા ભડારી સમાન અનુક્રમે ભાષક, વિભાષક અને વાર્તિકાર જાણવા જેમ કોઈ કમળ અવિકસિત હોય છે, કોઈ અધવિકસિત હોય છે અને કોઈ સર્વથા વિકસિત હોય છે તેમ ભાષકાદિના વ્યાખ્યાનો પણ એકેકથી વધારે વિસ્તૃત હોય છે જેમ કોઈ માર્ગોપદેશક પુરુષને માર્ગ પૂછતા ને સામાન્યથી માર્ગની દિશા બતાવે છે, બીજો કોઈ વગી એ માર્ગમા આવતા ગામ નગરાદિની નિશા ઠીઠોથી વધારે સ્પષ્ટ મા. બતાવે છે અને ત્રીજો કોઈ એથી પણ સ્પષ્ટ જણાવે છે કે એ માર્ગે જવાની આવેલા લાભ છે અથવા આવુ તુકસાન છે એ પ્રમાણે ભાષકાદિ પણ અનુક્રમે એકેકથી વધારે સ્પષ્ટ વ્યાખ્યાન કરે છે .

પ્રશ્ન ૮૦ — મેરુપર્વતના ૧૬ નામો કયા મ થમા જણાવેલા છે?

ઉત્તર — એતલોકપ્રકાશના ૧૮ મા સર્ગના શ્લોક ૨૬૬-૨૭૦-૨૭૧ મા જણાવેલા છે

ફિં ચાય મન્દરો મેરુ સુદર્શનઃ સ્વયંપ્રમઃ ।
મનોરમો મિરિરાજો રત્નોચયશિલોચયૌ ॥ ૨૬૯ ॥
લોકમધ્યો લોકનામિ દુર્યાવર્તોઽસ્તસન્નિવત્ ।
દિગાદિદુર્યાવરણાત્મકનગોચમા. ॥ ૨૭૦ ॥

અમિ. પોટશમિ રયાતો નામમિ મૂઘરો મુવિ ।

સ્પૃશન્નમ્રમદમ્રાશુ કલામિરિન ચન્દ્રમા' ॥ ૨૭૧ ॥

મેરુપર્વતના મોળ નામો આ પ્રમાણે છે —

૧ મન્દર ૨ મેરુ ૩ મુદર્શન ૪ સ્વયંપ્રભ ૫ મનો
૬મ ૬ ગિરિરાજ ૭ રત્નોદય ૮ શિવોદય ૯ લોક
મધ્ય ૧૦ લોકનાભિ ૧૧ સૂર્યાવર્ત ૧૨ અગ્નિ ૧૩ દિગાદિ
૧૪ સૂર્યાવરણ ૧૫ અવતસક અને ૧૬ નગોત્તમ

પ્રશ્ન ૬૧—વર્ગણા એટલે શું ? તથા વર્ગણાના પર્યાય
વાચક કેટલા નામો છે ?

ઉત્તર —સમતીય વસ્તુઓનો સમુદાય તે વર્ગણા કહેવાય
કે વર્ગણાના પર્યાયવાચક પાંચ નામો છે વર્ગણા, સમુદાય,
સમૂહ, વર્ગ અને રાશિ

પ્રશ્ન ૬૨—પદાર્થની વ્યાખ્યા કેટલા પ્રકાર કહેલી છે ?

ઉત્તર —તત્ત્વ, પર્યાય અને લેહ એમ ત્રણ પ્રકારે જણાવેલી છે

પ્રશ્ન ૬૩—તત્ત્વ, પર્યાય અને લેહ એનો અર્થ શું છે ?

ઉત્તર —વિશેષાવશ્યકની ગાથા ૨૪ ની ટીકામા જણાવ્યું
છે કે તત્ત્વ એટલે સ્વરૂપ તે જણાવવા શબ્દનો અર્થ કહેવો
પર્યાયથી મગળ-શાન્તિ-વિદ્યનો નાશ ઇત્યાદિ મગળ શબ્દના
અનેક પર્યાયો છે તે કહેવા અને લેહ એટલે મગળના
પ્રકારો જણાવવા (કહેવા)

પ્રશ્ન ૬૪—અનુયોગ શબ્દના કેટલા નિર્ણયો છે ?

ઉત્તર — આચાર્યજીના પત્રાક જીજ્ઞાસા અનુયોગ શબ્દના સાત નિર્ણય જણાવેલા છે તે આ પ્રમાણે — નામાનુયોગ, સ્થાપનાનુયોગ, દ્રવ્યાનુયોગ, મેત્રાનુયોગ, કાલાનુયોગ, વચનાનુયોગ, ભાવાનુયોગ

પ્રશ્ન ૬૫ — અનુયોગ એટલે શું ?

ઉત્તર — આચાર્યજીના પત્રાક જીજ્ઞાસા જણાવ્યું છે કે સૂત્રની પાછળ અર્થનું કથન કે વુ તેનું નામ અનુયોગ

પ્રશ્ન ૬૬ — ધ્યાનના દશ મ્ધાનકો કયા બતાવવા ? અને કયા શાસ્ત્રમાં તે અધિભાર છે ?

ઉત્તર — કલિમલમર્વન શ્રી હેમચ દ્રસૂગીશ્વરનિરચિત યોગ શાસ્ત્રમાં ધ્યાનના દશ મ્ધાનકો જણાવેલા છે તે આ પ્રમાણે —

નામિહૃદયનામાગ્ર-માલમૂતાલુદૃષ્ટય ।

મુલ્લ રૂર્ણો શિરશ્ચેતે, ધ્યાનસ્થાનાન્યકીર્તયન્ ॥ ૧ ॥

૧ નાભિ ૨ હૃદય ૩ નાસાગ્ર ૪ લાલ ૫ મૂ ૬ તાનુ ૭ બન્ને આંખો ૮ મુખ ૯ કર્ણ અને ૧૦ મસ્તક

આ દશ મ્ધાનેમાં મિદ્ધચક્રનું ધ્યાન કરવું

પ્રશ્ન ૬૭ — સૂત્ર કેટલા ગુણવાળું હોવું જોઈએ ?

ઉત્તર — આવશ્યકસૂત્રમાં કરેલિ ભ તે સૂત્રની નિર્ધુક્તિની ગાવામાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે સૂત્ર આઠ ગુણવાળું હોવું જોઈએ તે આઠ ગુણો આ પ્રમાણે બતાવવા

નિદોસ સારવન્ત ચ હેતુજ્વલકિય ।

ઉત્તરીય સોન્યાર ચ, મિય મહુરમેવ ય ॥ ૧ ॥

૧ દોષ રહિત હોય ૨ સામાયિકની માફક ઘણા પર્યાયવાળું હોય ૩ હેતુવાળું હોય ૪ ઉપમાદિ અલંકારવાળું હોય ૫ ઉપસંહારવાળું હોય ૬ ગામડીઆ ભાષાવાળું ન હોય એટલે મોપચાર હોય ૭ વર્ણાદિ નિયત પ્રમાણવાળું હોય અને ૮ સાક્ષગતા મનોહર લાગે તેવું હોય

પ્રશ્ન ૬૮ — મનુષ્યોના શરીરમા આઠ અંગો કહેલા છે તે કયા જાણવા ?

ઉત્તર — શ્રી વિશેષાવશ્યકમૂળ ભાષ્યની અવશેષ પૈઠી એકમો સાઠમી ગાથામા આઠ અંગો જણાવ્યા છે તે આ પ્રમાણે —

સીસમુરોઅરપિઠી દો વાહુ ઉરુઆ ય અઢગા ॥

માથુ, છાતી, પેટ, ખીઠ, બે જુજા અને બે સાથલ-એ આઠ અંગ કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૬૯ — ચાર પ્રકારના મિથ્યાત્વના નામ જણાવો

ઉત્તર — છાપેલ પુસ્તક પ્રકરણરતનાકર ભાગ બીજાના પત્રાક ૬૧૫મા જણાવેલું છે કે-મિથ્યાત્વ ચાર પ્રકારના સમજવા

૧ પ્રદેશમિથ્યાત્વ, ૨ સત્તામિથ્યાત્વ, ૩ પરિણામમિથ્યાત્વ, ૪ પ્રવૃત્તિમિથ્યાત્વ

પ્રશ્ન ૧૦૦ — ભવમિદ્ધિનો અર્થ શું ?

ઉત્તર —છાપેલી પ્રત મલયગિરિસૂરિવિરચિત આવશ્યક ટીકા પાનું ૧૧૬ માં આ પ્રમાણે જણાવે છે કે-તે જ ભવમા મોમે જવાવાળો અથવા ભવ્ય એવો અર્થ પણ ધાય છે

પ્રશ્ન ૧૦૧ —શુદ્ધધ્યાનની ચાર પ્રકારની અનુપ્રેક્ષાના નામ જણાવો.

ઉત્તર —અધ્યાત્મસાર ટીકા છાપેલી પ્રતના પત્રાક ૧૭૬ માં આ પ્રમાણે ચાર નામ જણાવ્યા છે

૧ આશ્રવ, ૨ અપાય, ૩ સંસારાનુભાવ ને ૪ ભવસતતિ

૧ આશ્રવ-મિધ્યાત્વાદિ

૨ અપાય-અનેક પ્રકારના કષ્ટો

૩ સંસારાનુભાવ-ચાર ગનિરૂપ મસારમા યનો દુખનો અનુભવ

૪ ભવસતતિ-અનેક ભવોમા જન્મવેવારૂં શ્રેણિ ચાલે છે તે

આ ચારે બાબતોનો વિચાર કરવો તે અનુપ્રેક્ષા (વિચારણા) કહેવાય છે-આ અનુપ્રેક્ષા શુદ્ધધ્યાનના પ્રથમના બે પાયાને સંગત બાંધુવી

પ્રશ્ન ૧૦૨ —ચાર પ્રકારના આલબન જણાવો.

ઉત્તર —૧ ખતી, ૨ સુત્તિ, ૩ અજ્ઞવ, ૪ મદ્વ આ ચાર પ્રકારના આલબનોથી શ્રી તીર્થ કર ભગવતો દીક્ષા મહાશ્વ કર્યા બાદ કેવળજ્ઞાનને મેળવે છે

પ્રશ્ન ૧૦૩ —લોકાતિક દેવો એકાવતારી છે કે માન,
આઠ ભવવાળા છે ?

ઉત્તર —શ્રી ક પમૂત્રની ટીકામા લોકાતિક દેવોને એક અવ
તારવાળા જણાયા છે અને શ્રી પ્રવચનસારોદ્ધારની ટીકામા સાત
આઠ ભવવાળા પણ જણાયા છે તળનેના પાઠ રીચે પ્રમાણે —

શ્રી કૃત્પસૂત્રની—ભાવનગર આત્માનંદ ત્રણ તરફથી છપાયેલ
મહોપાધ્યાય શ્રી નિનયવિજયજી ગણિનિરચિત ટીકાના પત્રાક
૧૪૫ મા જણાયુ છે કે —

एक तावत् समाप्तप्रतिष्ठा स्वयमेव भगवान् वर्तते, पुनरपि
लोकातिर्कटैर्नैवोचित इति विशेषो द्योत्यते, लोमान्ते समा
रन्ते भवा लोकातिका एकावतारत्वात्, अन्यथा ब्रह्मलोक
वासिना तेषा लोकातभगवत् विरुद्ध्यते, ते च ननप्रिधा,
यदुक्तम्—सारस्मय १, माइष्ठा २, वण्ही ३, वरणा य ४,
गदतोया य ५, तुसिआ ६, अद्यावाहा ७, अगिचि ८,
चेन रिहा य ९ ॥ १ ॥ एए देवनिकाया, भयव वोहिन्ति
जिणगरिन्द तु । भवजगजीवहिअ, भयव तित्थ पवत्तेह
॥ २ ॥ यद्यपि स्वयचुद्धो भगवांस्तदुपदेश नाऽपेक्षते तथापि
तेषा अय आचारो वर्तते ।

ભાવાર્થ—તે અરમામા સમાપ્ત થઈ છે પ્રતિષ્ઠા જેમની
એવા સ્વયમેવ ભગવાન્ વર્તી રહેવા છે અર્થાત્ માતાપિતા જીને
તમા સુધી દીક્ષા ન લેવી એવા પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા માતાપિતાના
મરણથી પૂર્ણ થયેલી છે એ અરમામા લોકાતિક દેવો આવીને

પ્રતિબોધ કરે છે લોકાતિષ્ઠ એટલે શુ ? લોકના અત અથવા સમારના અતવાળા એવા-એક અવનારને જ કરવાવાળા એવા તે બ્રહ્મદેવદોષવાળી ■ અને નવ પ્રકારના છે ૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ અગ્નિ, ૪ વરુણ, ૫ ગર્દભીય, ૬ તુષીત ■ અબ્યાગાધ, ૮ અગ્નીચ્ચ, ૯ ગિષ્ઠ આ નવ નિકાયવાળા દેવો ભગવતને બોધ કરે છે અર્થાત્ વિનતિ કરે છે કે-‘હે ભગવન્ ! સર્વથા પ્રકારે જગતના પ્રાણીમાત્રનું હિત ઠરના એવા તીર્થને તમે પ્રવર્તાવો ।’ જો કે ભગવાન તો સ્વયંબુદ્ધ જ છે એટલે પોતાની મેળે જ બોધ પામેલા છે, લોકાતિષ્ઠ દેવોના ઉપદેશની અપેક્ષા રાખતા નથી છતાં લોકાતિષ્ઠ દેવોનો આવા પ્રશ્નનો શાશ્વતો આશ્વાસ છે કે દરેક તીર્થ કરના હીક્ષાસમયની એક વર્ષ અગાઉ આવીને વિનતિ કરવી

શ્રી પ્રવચનસામૈદ્ધારના પત્રાક ૪૨૦ માં ૨૬૭ માં કારના મૂળ તથા ટીકામાં આ પ્રમાણે વર્ણન છે કે-નવ નકારના લોકાતિષ્ઠ દેવો સાત આઠ ભવવાળા છે

અઢાયરદ્વિર્દયા વસતિ લોગતિયા સુરા તેસુ ।

સત્તદ્વમમનતા ગિજ્ઞતિ ઇમેહિં નામેહિં ॥ ૪૭ ॥

ટીકા—‘અઢાયે’ સ્યાદિ, તેષ્વેવાકાશાન્તરરર્તિષ્વણસુ અર્ચિં પ્રભૃતિષુ વિમાનેષુ ‘લોકાન્તિકા’ લોકસ્ય-વ્રજલોક-સ્યાન્તે-સમીપે મવાઃ સુરા-દેવાઃ પરિવમન્તિ, કથમ્ભૂતા ઇત્યાહ-‘અષ્ટાતરસ્થિતય.’ અષ્ટાતરસાણિ-સાગરોપમાણિ સ્થિતિર્યપા તે તથા સસ્રમિષ્ટમિર્વા મરૈર્મનાન્તો મુક્તિર્યેપા તે, સસ્રાષ્ટમવમવાન્ના ।

ભાવાર્થ—લોકાતિક દેવો આઠ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા છે અને તે પ્રજાદેવલોકને અતે કૃષ્ણરાશિના આતરાની અંદર નિવાસ કરવાવાળા છે તથા સાતથી આઠ ભવે મુક્તિ જવાવાળા છે

શ્રી કંઠપસૂત્રની ટીકામાં એકાવતારી જણાવ્યા છે અને પ્રવચનમારોદ્ધારમાં આત આઠ ભવવાળા જણાવ્યા છે તત્ત્વ દેવલીભગવાન જાણે

મદ્ર ૧૦૪—અમ ઇવો કેટવા પ્રકારના ?

ઉત્તર—શ્રી આચારાગ સૂત્રના શસ્ત્રપરિણા અધ્યયનની નિર્યુક્તિનો ગાથા એકસો ત્રેપનમાં ત્રસ ઇવો એ પ્રકારના કહેલા છે તે આ પ્રમાણે—

દુગ્રિહા સ્વહુ તમજીરા લઘ્વિતસા મદતસા ચેવ ।

લઘ્વીય તેતવાઠ તેજઽહિમારો રૂદ નરિથ ॥ ૧૫૩ ॥

ત્રસ ઇવો એ પ્રકારના છે કપે, હજુ તે ત્રસો કહેવાય તે લઘ્વિત્રસ અને ગતિત્રસ કહેલા છે તેમાં લઘ્વિત્રસ અગ્નિ તથા વાયુકાયને કહેલા છે, તે સિવાય બાકીનાને ગતિ ત્રસ જણાવેલા છે

ઇવાભિગમ સૂત્રમાં તેજ વાયુને ગતિત્રમ જણાવેલા છે તે પણ અપેક્ષાએ જણાવેલા છે

મદ્ર ૧૦૫—જ્ઞાનાવરણીયનો તથા દર્શનમોહનીયનો ક્ષયોપશમ ઇવ અને અજીર સળધી આઠ ભાગ્યઓમાં બધે હોય છે, તે તે કયા સૂત્રમાં જણાવેલા છે ?

ઉત્તર—જ્ઞાનાવરણીયનો તથા દર્શનમોહનીયનો ક્ષયોપશમ

જીવ અને અજીવ સંબંધી આઠ ભાગાઓમાં હોય છે તે આવશ્યક સૂત્રની ચૂંટીમાં જણાવેલ છે —

નાણાપરણિજસ્ય ય દસ્તણમોહસ્ય તદ્દ રવજોનસમે ।
જીવમજીવે અદ્વસુ મગેસુ ય હોદ્દ સદ્વત્થ ॥

તે ભાગા આ પ્રમાણે છે — ૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ બહુજીવ, ૪ બહુઅજીવ, ૫ જીવ અને અજીવ, ૬ જીવ અને બહુ અજીવ, ૭ બહુ જીવ અને અજીવ, ૮ બહુ જીવો અને બહુ અજીવો—એ આઠ ભાગાઓમાં સમ્યગ્દર્શન હોય છે ૧ તમા જિનેશ્વર ભગવતના ઉપદેશથી દર્શનમોહનીયનો ક્ષયોપશમ થએલો હોય તો જીવને વિષે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે ૨ તમા એક જિન પ્રતિમા નિમિત્ત હોય તો અજીવને વિષે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે ૩ તેમાં ઘણા સાધુઓ નિમિત્ત હોય તો બહુ જીવો સમ્યગ્દર્શનનું અધિકરણ (કારણ) કહેવાય છે ૪ ઘણી પ્રતિમાઓ નિમિત્ત હોય તો બહુ અજીવો સમ્યગ્દર્શનનું અધિકરણ છે ૫ એક સાધુ અને એક જિનગિણ મમકાળે નિમિત્ત હોય તો એક જીવ અને એક અજીવ સમ્યગ્દર્શનનું અધિકરણ હોય છે ૬ એક સાધુ અને ઘણી જિનપ્રતિમાઓ નિમિત્ત હોય તો એક જીવ અને ઘણા અજીવો સમ્યગ્દર્શનનું અધિકરણ હોય છે ૭ ઘણા સાધુઓ અને એક જિનગિણ નિમિત્ત હોય તો ઘણા જીવો અને એક અજીવ સમ્યગ્દર્શનનું અધિકરણ હોય છે ૮ ઘણા સાધુઓ અને ઘણા જિનગિણો નિમિત્ત હોય તો બહુ જીવો અને બહુ અજીવો સમ્યગ્દર્શનનું અધિકરણ છે

પ્રશ્ન ૧૦૬ — ચેડામહારાજ તથા કેણિકના યુદ્ધમાં જે મનુષ્યોનો મહાર થયો તેઓ કઈ ગતિમાં ગયા ?

ઉત્તર—ચેડામહારાજ તથા કૌણિકના યુદ્ધમા પ્રથમ દિવસે ૯૬,૦૦,૦૦૦ મનુષ્યોનો સહાર થયો. બીજે દિવસે ૮૪,૦૦,૦૦૦ મનુષ્યોનો સહાર થયો. તેમા કુલ એક મનુષ્ય સૌધર્મ દેવલોકે અને એક મનુષ્ય મહાવિદેહમા ગયો. દશ હજાર મનુષ્યો મત્સ્ય જાતિને પામ્યા તથા બાકીના નરકમા તેમજ તિર્યચમા ગયા.

પ્રશ્ન ૧૦૭—નય એટલે શુ ?

ઉત્તર—નાનાસ્વભાવેશ્ચો વ્યાવૃત્ય એકસ્મિન્ સ્વભાવે વસ્તુનયન નય ॥ નય શબ્દનો વ્યુત્પત્તિથી અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—વસ્તુને વિવિધ પ્રકારના સ્વભાવોમાથી નિવૃત્ત કરી એક સ્વભાવમા લાવે તે નય જાણુનો. શ્રી અનુયોગદ્વાપસૂત્રની ટીકામા જણાવ્યું છે કે સર્વ અનત ધર્મવાળી વસ્તુઓમા જે એક અગત્યે સહજ કરનારો જોધ તે નય કહેવાય છે. નય ચક્રમા કહ્યું છે કે દરેક વસ્તુ અનત ધર્મવાળી છે તેમાથી એક ધર્મની સુખ્યતા કરવાનું જે જ્ઞાન તે નય કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૮—નયાભાસ એટલે શુ ?

ઉત્તર—સ્વામિપ્રેતાદશાદિતરાશાલાપી નયામામ ॥ નયા ભાસ શબ્દનો વ્યુત્પત્તિથી અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—પોતાના ધર્મકેવા પદાર્થના અશક્તી બીજા અશક્તો જે નિષેધ કરે તેમજ નયની જેમ દેખાય તે નયાભાસ જાણવો.

પ્રશ્ન ૧૦૯—સાત નયને ધર્મના સ્વરૂપમા ઘટાવી આપો.

ઉત્તર—સાત નયના નામો—૧ નૈગમનય, ૨ સચ્ચનય, ૩ વ્યવહારનય, ૪ ઋણસૂત્રનય, ૫ શબ્દનય, ૬ સમસિદ્ધનય, ૭ એવજૂતનય.

નૈગમનય—આ જગતમા સર્વે ધર્મને ચાહે છે તેથી સર્વ ધર્મને તેઓ ધર્મને નામે બોલાવે છે એમ નૈગમનયનું કહેવું છે

સશ્વહનયમત—જે બનાયારને વહીને કુલાયારને ધર્મ માને એટલે વડીલોએ આચરેલો ધર્મ માને

વ્યવહારનયનત—જે સુખનું કારણ તે ધર્મ કહેવાય એટલે જે પુણ્યરૂપ કરણી તે ધર્મ કહેવાય

જીવસૂત્રનયમત—ઉપયોગ સહિત વૈરાગ્યરૂપ પરિણામ તે ધર્મ જે યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ પરિણામ પ્રમુખને ધર્મ કહીને માને તે એ પ્રથમ શુદ્ધસ્થાનકે મિથ્યાત્વીને હોય છે

શબ્દનયમત—જે અતરંગ સત્તાગતના બાસનરૂપ સમ્યક્ત્વ તે ધર્મ છે ને ધર્મનું મૂળ છે

મમસિદ્ધનયમત—જીવ-અજીવ-નવ તત્ત્વ-ષટ્ દ્રવ્ય-નય-નિરોપા પ્રમાણ ઉત્સર્ગ અપવાદ નિશ્ચય વ્યવહાર અને દ્રવ્ય બાવનું સ્વરૂપ જાણી જીવસત્તાનું ધ્યાન કરવું, અજીવ સત્તાનો ત્યાગ કરવો, જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ શુદ્ધ નિશ્ચયનયના પરિણામને ધર્મ જાણે

એવભૂતનયમત—સિદ્ધરૂપપરિણામ તેને ધર્મપણે માને છે શુદ્ધ શુદ્ધ રૂપાતીત પરિણામ-ક્ષપકશ્રેણીએ કર્મદાયના જે કારણો છે તેને સાધનધર્મ તરીકે જાણે અને જીવનો મૂળ સ્વભાવ મોક્ષરૂપ કાર્ય નિષ્પત્તિ સિદ્ધિમા રહે

મદ્મ ૧૧૦—નિશ્ચયનય તથા વ્યવહારનયનો બાવાર્થ જણાવે,

ઉત્તર—વસ્તુનો તાર્ત્વિક વિચાર કરનાર તે નિશ્ચયનય

કહેવાય છે અને લોકપ્રસિદ્ધ સ્થૂલ વિચાર કરનાર તે વ્યવહારનય કહેવાય છે

પ્રશ્ન ૧૧૧ — નય અને પ્રમાણનો ભેદ જણાવો

ઉત્તર—એક અશને શ્રદ્ધા કરનાર નયશ્રુત કહેવાય છે જેમકે આત્મા નિત્ય છે કે અનિત્ય છે? આ બંને ધર્મમાંથી એક ધર્મને જ જણાવનાર નયશ્રુત કહેવાય છે અને બંને ધર્મને જણાવનાર સ્વાદ્વાદશ્રુત કહેવાય છે અથવા પ્રમાણ કહેવાય છે નય પ્રમાણનો એક અશ છે એક એક અભિપ્રાયનું પ્રતિપાદન કરનાર નય અને સર્વ અભિપ્રાયનું મન્વન કરનાર પ્રમાણ કહેવાય છે હરેક વસ્તુમાં અનન્ત ધર્મો છે, પરંતુ તે ધર્મોના સામાયિક વિશેષ એમ જ ને ધર્મોમાં મમારેશ થાય છે પ્રમાણનું તત્વાવલોકાદિકારમાં પ્રમાણનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે

પ્રશ્ન ૧૧૨ — સિદ્ધશિલાનું સમ્પેપમાં વર્ણન જણાવો

ઉત્તર—સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનની ધ્વજાથી બાર યોજન ઊંચે શિલાન છત્રની પેઠે સિદ્ધશિલા છે તે સિદ્ધશિલા લાળી પહોળી ૪૫ લાખ યોજન છે આ સિદ્ધશિલાનું બીજું નામ ઇંધતપ્રાગ્ભારા છે, તેમજ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં આ સિદ્ધશિલાના બાર નામો જણાવેલા છે તે અણુનબતિના સુવર્ણની જેવી, રક્ષાઙ્ગિકરણની જેવી, ગાયના દૂધના ફીણની જેવી, મોતીની માણાની જેવી ઉજ્જવળ જાણી સિદ્ધશિલા છેડે છેડે માખીનો ચાખ જેવી પાતળી છે, વચ્ચે આઠ યોજન જાડી છે, સિદ્ધશિલાની પરિધિ ૧૪૨,૩૨,૭૧૩ એક કોડ બેતાનીશ લાખ બત્રીશ હજાર સાત સો ને તેર યોજનપ્રમાણ કહેવી છે

પ્રશ્ન ૧૧૩ —આમન્ત્રણી આદિ બાર પ્રકારની ભાષાનું સક્ષિપ્ત સ્વરૂપ જણાવો

ઉત્તર ૧ —સંબોધનપૂર્વક બોલાતી ભાષા તે આમ ત્રણી ભાષા જાણવી

૨ —આજ્ઞાપૂર્વક બોલાતી ભાષા તે આનાપની ભાષા જાણવી

૩ —કોઈ પણ વસ્તુની યાચના કરવી તે યાચના ભાષા જાણવી

૪ —અજ્ઞાત અથવા અદિગ્ધ અર્થનો પ્રશ્ન કરવો તે પ્રશ્નની ભાષા જાણવી

૫ —ઉપદેશ આપવો તે પ્રજ્ઞાની ભાષા જાણવી

૬ —નિષેધ કરવાઉપ ભાષા તે પ્રત્યાખ્યાની ભાષા જાણવી

૭ —ઈચ્છાને અનુકૂલ ભાષા તે ઈચ્છાનુલોભા ભાષા જાણવી

૮ —અર્થના અભિગ્રહ (નિશ્ચય) મિવાય બોલાય તે અભિગૃહીતા ભાષા જાણવી જેમકે તને ઠીક લાગે તે કે

૯ —અર્થના નિશ્ચયપૂર્વક બોલાય તે અભિગૃહીતા ભાષા જાણવી જેમકે આ પ્રમાણે કર

૧૦ —અર્થનો સમય કરનારી જેમકે સૈન્ધવ શબ્દ પુરુષ, લવણ અને અશ્વના અર્થનો મશય ઉત્પન્ન કરે તેવી ભાષા બોલવી તે મશયકરણી ભાષા જાણવી

૧૧ —વૌકપ્રસિદ્ધ શબ્દાર્થવાળી ભાષા તે વ્યાકૃત ભાષા જાણવી

૧૨ —ગ શબ્દાર્થવાળી ભાષા તે અ વ્યાકૃત ભાષા

પ્રશ્ન ૧૧૪—પદાર્થની વ્યાખ્યા ત્રણ પ્રકારે કહી છે તે બતાવો

ઉત્તર—વિશેષાવશ્યક સૂત્રમા પદાર્થની વ્યાખ્યા તત્ત્વ, પર્યાય અને ભેદથી ત્રણ પ્રકારે જણાવેલી છે

તત્ત્વ એટલે સ્વરૂપ તે જણાવના શબ્દનો અર્થ કહેવો પર્યાય એટલે મગજ-શાન્તિ-વિદ્યનો નાશ ઇત્યાદિ મગજ શબ્દના અનેક પર્યાયો છે તે સ્વયં જાણી લેવા તથા ભેદ એટલે મગજના ચાર પ્રકારો છે નામમગજ-સ્થાપનામગજ-દ્રવ્યમગજ-ભાવમગજ

પ્રશ્ન ૧૧૫—સોપકમ અને નિગચિત આયુષ્ય ધનો ભાવાર્થ જણાવો

ઉત્તર—આયુષ્ય ધ વળને આયુષ્ય ધયોગ્ય અધ્યવસાય નો તીવ્ર હોય છે તો આયુષ્યના ગ્રહણ કરેલા પુરૂષનો આત્માના અમુક વિભાગમા ઘણા એકત્રિત થઈ જવાથી તે આયુપુરૂષ ત પિંડ અલેધ થાય છે તે નિગચિત જાણવું અને મંદ પરિણામથી ગ્રહણ કરેલા આયુપુરૂષનો સર્વ આત્મપ્રદેશે છૂટા પડતા વહેવાઈ જાય છે જેથી ઉપક્રમને સાધ્ય થઈ શકે છે તે સોપકમ આયુ જાણવું

